

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การพัฒนาชุดการสอนวิชาสังคมศึกษา โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ สำหรับนักเรียน
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งเป็นหัวข้อต่อไปนี้

1. หลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตร
การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544
2. หลักสูตรวิชาสังคมศึกษาตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521
(ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)
3. การเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา
4. รายวิชาสังคมศึกษา ส 102 (ประเทศของเรา 2)
5. การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
6. ชุดการสอน
7. การวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

หลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตร
การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

กระทรวงศึกษาธิการ (2544, หน้า 3-11) ได้กำหนดวิสัยทัศน์ สาระและมาตรฐาน
การเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ไว้ดังนี้
วิสัยทัศน์

1. กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เป็นศาสตร์บูรณาการที่มุ่งให้เยาวชนเป็น
ผู้มีการศึกษา พร้อมทั้งจะเป็นผู้นำ เป็นผู้มีส่วนร่วม และเป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบโดย
- 1.1 นำความรู้จากอดีตมาสร้างความสำเร็จในมรดกทางวัฒนธรรมของประเทศเพื่อ
การตัดสินใจในการเป็นพลเมืองดี
- 1.2 นำความรู้เกี่ยวกับโลกของเรามาสร้างความสำเร็จในกระบวนการก่อเกิด
สภาพแวดล้อมของมนุษย์เพื่อการตัดสินใจในการดำรงชีวิตในสังคม

1.3 นำความรู้เรื่องการเมืองการปกครองมาตัดสินใจเกี่ยวกับการปกครอง ชุมชน
ท้องถิ่น และประเทศชาติของตน

1.4 นำความรู้เรื่องการผลิต การแจกจ่าย และการบริโภคสินค้าและบริการ มา
ตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดเพื่อการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ และการอยู่ในสังคม

1.5 นำความรู้เกี่ยวกับคุณค่าของจริยธรรม ศาสนา มาตัดสินใจในการประพฤติ
ปฏิบัติตนและการอยู่ร่วมกับผู้อื่น

1.6 นำวิธีการทางสังคมศาสตร์มาค้นหาคำตอบเกี่ยวกับประเด็นปัญหาในสังคมและ
กำหนดแนวทางประพฤติปฏิบัติที่สร้างสรรค์ต่อส่วนรวม

เยาวชนจำเป็นต้องศึกษาสาระการเรียนรู้กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมเพื่อให้
เข้าใจสังคมโลกที่ซับซ้อน สามารถปกครองดูแลตนเอง รับผิดชอบ เอาใจใส่ต่อสังคมและ
สิ่งแวดล้อมของโลกได้

ดังนั้น ตลอดระยะเวลาของการศึกษาขั้นพื้นฐาน ควรแสดงให้เห็นว่าผู้เรียนกลุ่ม
สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ได้ใช้ความรู้อย่างมีความหมาย เพื่อการตัดสินใจ การสำรวจ
ตรวจสอบ การสืบค้น การสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ และนำทางตนเองและผู้อื่นเชื่อมโยงความรู้ที่เรียน
สู่โลกแห่งความเป็นจริงในชีวิตได้

2. กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ได้บูรณาการสรรพความรู้กระบวนการ
และปัจจัยต่าง ๆ เพื่อการเรียนรู้ตามเป้าหมายของท้องถิ่นและประเทศชาติ การเรียนการสอนต้อง
ใช้ข้อมูล ความรู้ทั้งในระดับท้องถิ่น ประเทศชาติ และระดับโลก เชื่อมโยงเข้าด้วยกัน

3. ผู้เรียนได้อภิปรายประเด็นปัญหาร่วมสมัย ร่วมกับเพื่อนและผู้ใหญ่ สามารถแสดง
จุดยืนในค่านิยม จริยธรรมของตนอย่างเปิดเผยและจริงใจ ขณะเดียวกันก็รับฟังเหตุผลของผู้อื่นที่
แตกต่างจากตนอย่างตั้งใจ

4. การเรียนการสอนเป็นบรรยากาศของการส่งเสริมการคิดขั้นสูงในประเด็นหัวข้อที่
ลึกซึ้ง ทำทาบ ผู้สอนปฏิบัติต่อผู้เรียน ที่จะให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้อย่างมี
ความหมาย ให้ผู้เรียนได้รับการประเมินที่เน้นการนำความรู้มาประยุกต์ใช้ทุกรายวิชา

5. กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมมีการจัดเตรียมโครงการที่สอดคล้องกับ
สภาพความเป็นจริงของสังคมที่ให้ผู้เรียนได้นำสิ่งที่เรียนไปใช้ได้จริงในการดำเนินชีวิต

สาระ เป็นองค์ความรู้ของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
ประกอบด้วย

สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม

สาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์

สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์

สาระที่ 5 ภูมิศาสตร์

มาตรฐานการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ในสาระประวัติศาสตร์ ประกอบด้วย

มาตรฐาน ส 4.1 เข้าใจความหมาย ความสำคัญของเวลาและยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ และสามารถใช่วิธีการทางประวัติศาสตร์บนพื้นฐานของความเป็นเหตุเป็นผลมาวิเคราะห์เหตุการณ์ต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ

มาตรฐาน ส 4.2 เข้าใจพัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ในแง่ความสัมพันธและการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์อย่างต่อเนื่อง ตระหนักถึงความสำคัญและสามารถวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้น

มาตรฐาน ส 4.3 เข้าใจความเป็นมาของชาติไทย วัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย มีความภูมิใจและธำรงความเป็นไทย

ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ได้กำหนดให้สถานศึกษาแต่ละแห่งเป็นผู้จัดทำหลักสูตรตามกลุ่มสาระขึ้นเอง โดยเริ่มใช้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 เป็นต้นไป ดังนั้น ผู้วิจัยไม่สามารถที่จะกำหนดเนื้อหาหลักสูตรสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมเองได้จึงได้ใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)

หลักสูตรวิชาสังคมศึกษาตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)

1. จุดประสงค์ กระทรวงศึกษาธิการ (2535, หน้า 47) ได้กำหนดจุดประสงค์วิชาสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โดยเน้นสิ่งที่ต้องพัฒนาให้กับผู้เรียนไว้อย่างเด่นชัดสามารถนำไปปฏิบัติได้ มีดังนี้

1.1 เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมการพัฒนาการทางสังคม ทางวัฒนธรรม ทางเศรษฐกิจ การเมืองและการปกครองในระบอบประชาธิปไตยและหลักธรรมของศาสนา

1.2 เพื่อให้สามารถนำความรู้ไปใช้ในการวิเคราะห์ปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน สามารถตัดสินใจเลือกแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้อง และปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้

1.3 เพื่อให้ตระหนักในคุณค่าของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ มรดกทางวัฒนธรรมไทย ยึดมั่นในวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย หลักธรรมและคุณธรรม มีค่านิยมที่พึงประสงค์ รักและผูกพันกับท้องถิ่นและประเทศชาติ มีความภูมิใจในความเป็นคนไทย และเกิดทุนสถาบันพระมหากษัตริย์

1.4 เพื่อให้สามารถปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดี ตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ และเสริมสร้างศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในชุมชน

2. โครงสร้าง กระทรวงศึกษาธิการ (2535, หน้า 48-49) ได้กำหนดรายวิชาต่าง ๆ ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น ไว้ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงโครงสร้างหลักสูตรชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

ระดับชั้น	วิชาบังคับแกน	วิชาบังคับเลือก	วิชาเลือกเสรี	หมายเหตุ
มัธยมศึกษาปีที่ 1	ส 101 ประเทศของเรา 1	ส 071 จริยธรรมกับบุคคล	ส 011 สังคมและวัฒนธรรมไทย	*ทุกวิชาจะใช้เวลาเรียน 2 คาบ/สัปดาห์/ภาค 1 หน่วยการเรียนรู้
	ส 102 ประเทศของเรา 2	ส.026 เอเชียตะวันออก เอเชียใต้ใน	ส 012 เอกภาพ	
		โลกปัจจุบัน	ส 013 อัล-กุรอาน	

3. เนื้อหา การจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษาในโรงเรียนจะประกอบด้วยเนื้อหาสาระที่มีลักษณะของการบูรณาการ (integrate) คือ มีเนื้อหาสาระของสาขาวิชาต่าง ๆ เช่น สังคมศึกษา เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ มนุษยศาสตร์ จริยศาสตร์ ปรัชญา ฯลฯ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นสาขาวิชาที่จะเสนอต่อวัตถุประสงค์หลักในการจัดการศึกษาของประเทศ คือ การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาพลเมืองดี

4. กระบวนการเรียนการสอน ในการจัดกระบวนการเรียนการสอนควรคำนึงถึงวิธีการเรียนหรือกิจกรรมที่เราต้องการให้นักเรียนปฏิบัติและลักษณะของวิชาความรู้ที่เราต้องการให้นักเรียนได้รับเพราะวิธีการสอน วิธีเรียนและลักษณะที่จะเรียนมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดในทางตรงกันข้ามวิธีที่นักเรียนเรียนและประเภทของความรู้ที่ต้องการให้นักเรียนได้รับนั้นจะเป็นแนวทางบังคับว่าเราควรจะใช้วิธีสอนเช่นไร ซึ่งเทคนิคการสอนนั้นจะให้ผลแตกต่างกันออกไป และไม่มีเทคนิคใดเทคนิคหนึ่งที่จะสอนเพื่อให้ได้ผลตามวัตถุประสงค์ที่จะช่วยให้นักเรียนบรรลุ

จุดมุ่งหมายที่วางเอาไว้ทั้งหมด เพราะฉะนั้นกระบวนการจัดการเรียนการสอนจึงต้องอาศัยหลาย ๆ เทคนิควิธีสอนร่วมกันประกอบการใช้อุปกรณ์การสอนประเภทต่าง ๆ

การเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา

ความสำคัญของวิชาสังคมศึกษา วิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศชาติมาก เพราะความก้าวหน้าหรือล้าหลังของประเทศชาตินั้น ย่อมขึ้นอยู่กับความรู้ความสามารถ อุปนิสัยใจคอของเหล่าประชากรของชาตินั้น ๆ และคุณสมบัติของประชากรจะเป็นอย่างไรนั้นก็ขึ้นอยู่กับการศึกษาเป็นสำคัญ วิชาสังคมศึกษามีส่วนช่วยในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เพราะได้ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสถาบันสังคมอื่น ๆ ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยในการดำรงชีพ การแก้ปัญหา รวมถึงการปฏิบัติตนอยู่ในสังคมอย่างปกติสุขได้ (จารึก ถึงลาก, 2543, หน้า 5) ดังนั้นเนื้อหาและกิจกรรมต่าง ๆ ในวิชาสังคมศึกษาจึงเป็นการสอนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ถึงกฎเกณฑ์ของสังคม เน้นการฝึกปฏิบัติจนเกิดทักษะเพื่อเตรียมประสบการณ์ชีวิตของผู้เรียนที่จะไปอยู่ในสังคมจริง ๆ

เป้าหมายของการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา มีจุดเน้นสำคัญที่การกำหนดหลักสูตรสังคมศึกษาให้เป็นไปตามสมมติฐานและแนวคิด ซึ่งนักสังคมศึกษามีความเห็นพ้องกันว่าสมมติฐานที่สำคัญทางสังคมศึกษาสำหรับสังคมไทยที่มีการปกครองแบบประชาธิปไตยนั้นพลเมืองทุกคนต้องเผชิญกับปัญหาทั้งของส่วนตนและส่วนของสังคม ทั้งจะต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจนโยบายของรัฐบาล

เป้าหมายการเรียนการสอนสังคมศึกษา สำนักนิเทศและพัฒนามาตรฐานการศึกษา (2543, หน้า 6-8) ได้เสนอแนวคิดและเป้าหมายที่สำคัญของวิชาสังคมศึกษา ไว้ดังนี้

1. มุ่งให้เกิดความคิด การกำหนดเป้าหมายของวิชาสังคมศึกษา มุ่งให้คนเกิดความคิดนั้น มีความสำคัญยิ่งประการหนึ่งในชีวิตของมนุษย์ เพราะความคิดเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้มนุษย์สามารถสืบค้นหาความรู้ด้วยตนเองมาแก้ปัญหาในชีวิตได้ การคิดคืออะไร การคิดแบบไหน จึงจะมีคุณประโยชน์และช่วยพัฒนาบุคคลได้ การคิดเป็นกระบวนการที่นำเอาความรู้ ซึ่งได้มาจากประสบการณ์ มาพิจารณาต่อเนื่องกันอย่างรอบคอบ เพื่อแก้ปัญหาทั้งในปัจจุบัน และอนาคต ถ้าสามารถนำความคิดนั้นไปแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้อง ก็จะนำไปเป็นข้อสรุปที่จะปฏิบัติต่อไป

กรรมวิธีในการคิดนั้น มีหลักสำคัญว่า จะต้องคิดอย่างรอบคอบละเอียดถี่ถ้วนซึ่งมีระบบ เรียกว่าระบบความคิด (thought system) นักจิตวิทยามีความเห็นว่สิ่งที่ให้เกิดความคิดนั้นมีรากฐาน

มาจากการสังเกต การจำ การได้ยินได้ฟัง และการศึกษา การคิดจึงเป็นสิ่งที่เรียนรู้ได้เป็น พัฒนาการที่ฝึกฝนได้

2. มุ่งให้เกิดความรู้ เป้าหมายของวิชาสังคมศึกษาในด้านความรู้ ประการแรกมุ่งหวังที่จะให้เกิดความรู้เกี่ยวกับเนื้อหาวิชาสังคมศึกษา ซึ่งเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ที่จะดำรงชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมของสังคมได้อย่างมีความสุข เพรสตัน ได้ใช้คำว่า “knowledge and understanding of society” เป้าหมายประการที่สอง มุ่งหวังให้เกิดความรู้ในขั้นความคิดหลัก (main ideas) ได้แก่ ข้อสรุปต่าง ๆ ซึ่งจะมีลักษณะเป็นนามธรรมน้อยกว่ามโนทัศน์ที่แสดงออกมาในรูปของข้อความหรือประโยค ความคิดหลักจะใช้ประโยชน์ในการเลือกตัวอย่างเนื้อหาเฉพาะด้วย

3. มุ่งให้เกิดเจตคติความรู้สึกและค่านิยม เป็นเป้าหมายสำคัญที่จะพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์ ทำให้มนุษย์เข้าใจและสามารถวิเคราะห์ค่านิยมได้ถูกต้อง เจตคติ ความรู้สึก และค่านิยมเป็นเรื่องสำคัญทางการศึกษา เพราะมนุษย์เราย่อมจะเลือกวิธีการปฏิบัติไปตามความคิดความนิยมที่ตนเลื่อมใส ถ้าการเรียนการสอนสามารถปลูกฝังให้เด็กมีทัศนคติ มีความรู้สึกและยึดมั่นในค่านิยมที่ดีและสามารถวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นแล้วตัดสินใจว่าควรทำอย่างไร ก็จะช่วยเจตคติ และคุณค่าทางใจให้ก้าวหน้าเทียบเท่าความรู้ในเชิงสติปัญญาได้

4. มุ่งให้เกิดทักษะทางวิชาการและทางสังคม เป็นเป้าหมายที่จำเป็นสำหรับผู้เรียนที่จะแสวงหาให้เกิดความคิด ความรู้และคุณค่าทางเจตคติ และค่านิยมได้มากขึ้น เป้าหมายของวิชาสังคมศึกษาจะหยุดยั้งเพียงแต่คิด รู้ และรู้สึกนั้นไม่เป็นการเพียงพอ แต่จะต้องปฏิบัติออกมาให้ปรากฏเป็นผลดีต่อตนเองและต่อสังคม เป็นการแสดงพฤติกรรมและกระบวนการที่ต้องใช้ทักษะในการปฏิบัติประกอบด้วย เพราะถ้าไม่ปฏิบัติหรือขาดทักษะแล้ว พฤติกรรมและกระบวนการที่จะให้เกิดการคิด การรู้สึก การรู้ในด้านวิชาการ และสังคมย่อมจะไม่บังเกิดผลประโยชน์เลย

สรุปได้ว่าเป้าหมายของการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา มุ่งเน้นให้เกิดความคิด เพราะความคิดเป็นสื่อสำคัญที่จะช่วยให้มนุษย์สืบค้นหาความรู้ด้วยตนเอง ซึ่งความรู้นั้นก็เกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ที่จะดำรงชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมของสังคมได้อย่างมีความสุขมุ่งเน้นให้เกิดเจตคติและค่านิยม เกิดทักษะทางวิชาการและทางสังคม ซึ่งเป็นเป้าหมายที่จำเป็นสำหรับผู้เรียนที่จะแสวงหาความคิด ความรู้ คุณค่าทางเจตคติ ค่านิยม และการปฏิบัติให้ปรากฏเป็นผลดีต่อตนเองและสังคมด้วย

ทักษะที่ควรฝึกให้ผู้เรียนที่เรียนวิชาสังคมศึกษา ประพนอม เดชชัย (2536, หน้า 30-36) ให้ทักษะเกี่ยวกับทักษะต่าง ๆ ที่นักเรียนควรได้รับการฝึกฝนในวิชาสังคมศึกษา ไว้ดังนี้

1. ทักษะในการอ่าน (reading skill) เป็นทักษะพื้นฐานของวิชาสังคมศึกษา เช่น การอ่าน และการตีความ การอ่านเพื่อจับใจความ การจัดหัวข้อเรื่อง และการบันทึกย่ออ่านเพื่อเก็บความคิดรวบยอดในเรื่องที่อ่าน เป็นต้น

2. ทักษะในการคิด (thinking skill) คือการคิดอย่างมีวิจารณญาณ พิจารณาอย่างมีเหตุผล รู้ว่าอะไรคือข้อเท็จจริง หรือเป็นความเห็นซึ่งเป็นการฝึกฝนให้มีความคิด เพื่อช่วยให้เลือกและรู้จักตัดสินใจ

3. ทักษะในการค้นคว้าวิจัย (research skill) คือ การฝึกฝนค้นคว้าแสวงหาข้อมูลจากการอ่าน การฟัง ตลอดจนการฝึกใช้หนังสือคู่มือ และสารานุกรมเพื่อสรุปและนำเสนอ โดยวิธีต่างๆ เช่น เขียนรายงาน เสนอรายงานปากเปล่า เป็นต้น

4. ทักษะการใช้แผนที่และลูกโลก (map and globe skill) เป็นการใช้เครื่องมือและอุปกรณ์ทางวิชาสังคมศึกษาเพื่อให้รู้จักการอ่านแผนที่และการใช้ลูกโลกเข้าใจถึงอิทธิพลความสัมพันธ์ระหว่างที่ตั้ง มาตรฐาน ส่วน ละติจูด ลองจิจูด การเข้าใจสิ่งเหล่านี้เป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิตได้เป็นอย่างดี

5. ทักษะการใช้และเข้าใจสิ่งพิมพ์ที่เรียนเป็นกราฟ (graphing skill) เป็นการฝึกฝนเพื่อให้เข้าใจ และสามารถอ่านหรือแปลความหมายจากสิ่งที่เป็นสัญลักษณ์ที่ใช้ประกอบ หรือแทนคำอธิบายได้ เช่น รูปภาพ ตาราง แผนภูมิ เป็นต้น

6. ทักษะในการทำงานกลุ่ม (group work skill) คือ ทักษะในการทำงานร่วมกัน ทำกิจกรรมร่วมกัน เป็นต้น

7. ทักษะในการเกิดความรู้ขั้นปัญญา (intellectual skill) เป็นทักษะที่ลึกซึ้งกว่าการมีความรู้ปกติธรรมดา คือ เกิดทักษะในการคิดแก้ปัญหา ค้นคว้า และคิดสร้างสรรค์ให้เกิดความรู้ใหม่ สามารถประดิษฐ์สิ่งใหม่อันเป็นประโยชน์ยิ่งขึ้นต่อไป

8. ทักษะในการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคม (social skill) เป็นทักษะที่นำไปใช้ใน ชีวิตประจำวันสามารถปฏิบัติตนให้อยู่ในสังคมได้อย่างถูกต้อง สะดวกสบาย เช่น การปฏิบัติงานในสังคม มารยาททางสังคม การแต่งกาย การรู้จักคำนิยมในสังคมมีความรู้กฎระเบียบ ข้อบังคับ กฎหมายและความต้องการของสังคม ตลอดจนปรับตัวให้เข้ากัน สภาวะแวดล้อมทางสังคม เนื่องจากสภาพทางสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา นักการศึกษาจึงพยายามเปลี่ยนแนวความคิดของการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับวิถีการดำรงชีวิตของผู้เรียนให้มากขึ้น

จากทักษะที่ควรฝึกให้ผู้เรียนที่เรียนวิชาสังคมศึกษา สรุปได้ว่า การอ่านเป็นทักษะพื้นฐานของวิชาสังคมศึกษา เพราะการอ่านทำให้เกิดความรู้ เกิดความคิดอย่างมีวิจารณญาณ รู้ว่าอะไรคือข้อเท็จจริง อาจมีการฝึกค้นคว้าวิจัย แสวงหาความรู้ เพื่อให้เกิดความเข้าใจ และ

นำเสนอในลักษณะของรูปภาพ ตาราง แผนภูมิ การเขียนรายงาน เป็นต้น นอกจากนี้การค้นคว้า การวิจัยและการแสวงหาข้อมูลต่าง ๆ อาจทำเป็นกระบวนการกลุ่ม เพื่อฝึกการทำงานร่วมกัน ซึ่งเป็นการฝึกทักษะในการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างถูกต้อง

คุณค่าของวิชาสังคมศึกษา วิชาสังคมศึกษามีคุณค่าในทางสร้างสรรค์ประโยชน์สุขเป็นสำคัญ ได้กล่าวถึงคุณค่าของวิชาสังคมศึกษาไว้ดังนี้

1. ให้มีความรู้ความเข้าใจในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อม ผู้เรียนได้ศึกษาปัญหาต่าง ๆ ทั้งใกล้ตัวและไกลตัวออกไป ทั้งปัญหาของตนเองและส่วนรวม ศึกษาถึงกลไกและรูปแบบองค์กรต่าง ๆ ของสังคม เข้าใจปัญหาการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ได้เรียนรู้พฤติกรรมของกลุ่มชนรวมทั้งปัญหาต่าง ๆ ที่มนุษย์กำลังเผชิญอยู่ เนื้อหาสาระต่าง ๆ เหล่านี้ได้มาจากการศึกษาภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ รัฐศาสตร์ สังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์ ประชากรและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

2. ก่อให้เกิดกระบวนการและทักษะทางสังคม การศึกษาวิชาสังคมศึกษาอีกประการหนึ่ง คือ ฝึกให้ผู้เรียนเกิดทักษะทางสังคม เช่น ทักษะการแก้ปัญหา ทักษะการอยู่ร่วมกัน ทักษะการศึกษาหาความรู้ ทักษะกระบวนการ ทักษะการทำงานกลุ่ม ทักษะต่าง ๆ เหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อมีการจัดระบบการเรียนการสอน และกิจกรรมเสริมหลักสูตรได้อย่างเหมาะสม ทักษะดังกล่าวเป็นปัจจัยสำคัญ ที่จะทำให้มีการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติ มีอิสรภาพ มีเสรีภาพ ในขณะเดียวกันก็จะช่วยให้ผู้เรียนมีความคิด มีเหตุผล มีวิจารณญาณ รู้จักตัดสินใจ และแก้ปัญหาาร่วมกัน ซึ่งจะเป็นรากฐานการพัฒนาระบอบประชาธิปไตย ให้เจริญก้าวหน้า สอดคล้องกับระบอบการปกครองของประเทศ

3. ปลุกฝังเจตคติค่านิยมและความซาบซึ้ง คือ พัฒนาด้านจิตวิญญาณเอง วิชาสังคมศึกษาจะช่วยให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของกฎหมาย จารีตประเพณี ระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของสังคม ตระหนักถึงภาระ และหน้าที่ของตน มีความรับผิดชอบ และแก้ไขปัญหาของสังคมด้วยความเต็มใจ มีเหตุผล ฯลฯ วิชาสังคมศึกษาจะช่วยขัดเกลาให้เยาวชนมีค่านิยมที่ดี มีความซาบซึ้งในศิลปวัฒนธรรม ประเพณีของชาติ สิ่งเหล่านี้จะทำให้ผู้เรียนเกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และเป็นพลเมืองดีของสังคม ซึ่งเท่ากับเป็นการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของสังคมอีกทางหนึ่ง

4. มีมาตรฐานทางสังคม วิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาที่ช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของสังคม ไม่ว่าจะเป็นกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับก็ตาม หากผู้เรียนได้มีความรู้ความเข้าใจ ปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดย่อมทำให้สังคมนั้นมีความสุข ลดปัญหาการขัดแย้งลงอย่างสิ้นเชิง เพราะแต่ละคนเลือกประพฤติ และปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน ย่อมทำให้สังคมมีมาตรฐานดีขึ้นในที่สุด

5. การแก้ปัญหาาร่วมกัน วิชาสังคมศึกษามุ่งที่จะปลูกฝังวิถีทางแห่งประชาธิปไตย คือ ฝึกให้ผู้เรียนแก้ไขปัญหามีหลักการ และเหตุผล มีการตัดสินใจร่วมกัน รู้จักเสียสละ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมยิ่งกว่าส่วนตัว ฝึกการเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี นอกจากนั้นยังช่วยให้ผู้เรียนสามารถค้นคว้าศึกษาหาความรู้ และวินิจฉัยข้อเท็จจริงโดยอาศัยเหตุผลและหลักฐานต่าง ๆ รู้จักนำข้อมูลมาเปรียบเทียบ วิเคราะห์ปัญหาต่าง ๆ ของสังคม รู้จักตัดสินใจ แก้ไขปัญหาโดยวิถีทางแห่งปัญญา และความมีเหตุมีผล

6. ปลูกฝังให้เกิดความรักชาติ มีความหวงแหนและรู้จักเสียสละเพื่อส่วนรวม เข้าใจและซาบซึ้งผลงานอันดีเด่นของคนไทย และธำรงรักษาไว้ซึ่งประเพณีอันดีงามของชาติ

7. ปลูกฝังให้เกิดความรับผิดชอบ เข้าใจบทบาทและหน้าที่ของตน เสริมสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างสมาชิกขององค์กรต่าง ๆ และสถาบันต่าง ๆ ของสังคม

8. ปลูกฝังให้มีความรักและความผูกพันกับท้องถิ่นของตน ให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ทรัพยากร และสภาพแวดล้อม โดยคำนึงถึงประโยชน์ร่วมกัน

9. ปลูกฝังให้เป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตย หากผู้เรียนได้ผ่านกระบวนการเรียนการสอนได้อย่างครบถ้วนก็เชื่อแน่ว่าจะเป็นพลเมืองดีในอนาคตได้ (วนเพ็ญ วรรณโกมล, 2544, หน้า 16-17)

จากคุณค่าของวิชาสังคมศึกษา สรุปได้ว่าทำให้มีความรู้ความเข้าใจในความสัมพันธ์ของมนุษย์และสิ่งแวดล้อม ผู้เรียนได้ศึกษาปัญหาต่าง ๆ ทั้งใกล้ตัวและไกลตัว ปัญหาของตนเองและของส่วนรวม เกิดกระบวนการทักษะทางสังคม เช่น ทักษะการแก้ปัญหา ทักษะการอยู่ร่วมกัน ทักษะการทำงานกลุ่ม มีเหตุผล มีการแก้ปัญหาาร่วมกัน ปลูกฝังเจตคติ ค่านิยม รู้กฎเกณฑ์ทางสังคม เกี่ยวกับกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ ปลูกฝังให้เกิดความรับผิดชอบ ความผูกพันต่อท้องถิ่นของตน และการเป็นพลเมืองดีของชาติในระบอบประชาธิปไตย

กระบวนการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา ในการจัดกระบวนการเรียนการสอน ครูเป็นผู้มีบทบาทสำคัญที่จะเอื้ออำนวยให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ แต่ในปัจจุบันครูเป็นจำนวนมากยังใช้กระบวนการเรียนการสอนแบบบรรยาย โดยการให้นักเรียนท่องจำและฟังครูอธิบาย ซึ่งเป็นการปิดกั้นแนวความคิดและการพัฒนาการทางสมองของนักเรียน ดังนั้น รูปแบบการสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ จึงเป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยเสริมสร้างและพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียนได้เป็นอย่างดี

องค์ประกอบของกระบวนการเรียนการสอน การจัดกระบวนการเรียนการสอน ครูผู้สอนจำเป็นต้องศึกษาและลงมือปฏิบัติการสอนโดยจัดองค์ประกอบที่สำคัญให้สัมพันธ์กัน ดังนี้

1. จุดประสงค์หรือเป้าหมายของการสอน คือ การพัฒนาด้านความรู้ ความคิด ด้านทักษะ และเจตคติ และเมื่อจะสอนเรื่องใดในแต่ละครั้ง ครูผู้สอนจะต้องเขียนจุดประสงค์ เฉพาะของการสอนในครั้งนั้น ๆ เพื่อต้องการพัฒนาผู้เรียน ในด้านใด โดยเขียนในรูปของ จุดประสงค์เชิงพฤติกรรม (behavioral objective) เป็นจุดประสงค์ที่สามารถสังเกตเห็นได้ง่าย ผู้เรียนสามารถแสดงออกมาเป็นการกระทำได้

2. การกำหนดเนื้อหาสาระที่จะนำมาสอน เพื่อให้เกิดความชัดเจนขึ้น เนื้อหาสาระ แบ่งออกเป็น 5 ประเภท คือ

- 2.1 ข้อเท็จจริง และความรู้ธรรม
- 2.2 ความคิดรวบยอด และหลักการ
- 2.3 การแก้ปัญหา และการคิดสร้างสรรค์
- 2.4 ความสามารถ และทักษะทางกาย
- 2.5 เจตคติ และค่านิยม

ในการกำหนดเนื้อหาเพื่อการสอนแต่ละครั้งจะต้องพิจารณาให้เหมาะสมสอดคล้อง กับเวลาระดับชั้นของผู้เรียน และจุดประสงค์ของหลักสูตร เพื่อให้การเรียนการสอนได้ผล คือ ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้

3. วิธีสอนแบบต่าง ๆ
4. สื่อการเรียนการสอน
5. การวัดผลและประเมินผล (วันเพ็ญ วรรณโกมล, 2544, หน้า 46-47)

การจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษา ตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ในยุคที่มีการปฏิรูปการศึกษาของไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา สังคมไทยจึง ต้องการคนที่มีความสามารถคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ ตัดสินประเมินค่า เลือกรับข้อมูลข่าวสาร ที่เหมาะสม มีความรู้ทั้งหลักการ และทักษะปฏิบัติ ที่มีมาตรฐานสูงเทียบเท่าสากล มีคุณธรรม จริยธรรม มีคุณลักษณะที่เอื้อต่อการพัฒนาสังคมประเทศชาติ เช่น ความมีระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ มีความเป็นประชาธิปไตย คงความเป็นไทย รู้จักรักษาสิ่งแวดล้อม และทรัพยากร ธรรมชาติแบบยั่งยืน ตลอดจนศึกษาค้นคว้าวิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่น และพัฒนาท้องถิ่น ดังนั้น ในการจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มี หลักการสำคัญ 4 ประการ คือ

1. การเรียนรู้ของผู้เรียนต้องบูรณาการ ในเรื่องของตนเองและธรรมชาติสิ่งแวดล้อม การเรียนรู้ทักษะชีวิต และการประกอบอาชีพ การเรียนรู้เรื่องประชาธิปไตย ภูมิปัญญา และ ศิลปวัฒนธรรม การเรียนรู้โดยผสมผสานความรู้ คุณธรรม ค่านิยม และคุณลักษณะอัน พึงประสงค์ รวมถึงการประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน

2. การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญตามแนวคิดทฤษฎี construction หรือ นิรมิตนิยม (ไสว พิกขาว, 2542, หน้า 38) ซึ่งมีพื้นฐานความเชื่อว่า ในการเรียนรู้นั้น ผู้เรียนเป็นผู้สร้างความรู้ด้วยตนเอง จากความรู้และประสบการณ์ที่มีอยู่โดยผ่านกระบวนการคิดที่จะเชื่อมโยงสิ่งใหม่ที่ได้เรียนรู้กับความรู้ และประสบการณ์เดิม และการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางปัญญา (cognitive structure) ของผู้เรียนเอง โดยจัดโอกาสให้กับผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมสร้างสรรค์ ผู้เรียนลงมือปฏิบัติจริง (data) เข้ามาสู่กระบวนการทางสมอง แล้วสร้างเป็นข้อมูลข่าวสาร (information) แล้วนำข้อมูลข่าวสารมาสู่กระบวนการสร้างเป็นองค์ความรู้ (knowledge) แล้วนำเอาความรู้ไปประยุกต์ใช้แก้ปัญหาหรือสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ เรียกว่า ปัญญา (intelligence) หรือความเฉลียวฉลาด โดยใช้เทคนิควิธีสอน inquiry method, co-operative learning, problem solving เป็นต้น โดยให้ผู้เรียนได้ฝึกใช้กระบวนการคิดและฝึกการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการกลุ่ม

3. การพัฒนาการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาไทย หมายถึง รูปแบบการเรียนที่นำเอาเนื้อหา และ / หรือ วิธีการสอนของภูมิปัญญาไทยมาใช้ในการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542, หน้า 1-5) เนื่องจากการพัฒนาอย่างยั่งยืนต้องมีรากฐานที่มั่นคง รากฐานหนึ่งของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คือ ภูมิปัญญาของชาติที่บรรพชนได้สร้างสรรค์ และสั่งสมสืบต่อมาหลายชั่วคน ซึ่งเกิดจากการรู้จักคิด การเรียนรู้ และการสั่งสมประสบการณ์ที่มนุษย์ถ่ายทอดสืบต่อมาจากอดีต มีคุณค่าต่อสังคม ในปัจจุบัน ขอบข่ายเนื้อหาภูมิปัญญาไทย จำแนกเป็น 10 สาขา คือ เกษตรกรรม อุตสาหกรรม และหัตถกรรม การแพทย์แบบไทย การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กองทุนและธุรกิจชุมชน ศาสนา ศิลปกรรม การจัดการ ภาษาและวรรณกรรม ศาสนาและประเพณี และรูปแบบการนำภูมิปัญญาไทยมาใช้ในการพัฒนาการเรียนรู้มี 2 รูปแบบ

3.1 การพัฒนาการเรียนรู้ โดยใช้ภูมิปัญญาไทยบนรากฐานของชุมชน

3.2 การพัฒนาการเรียนรู้ โดยใช้ภูมิปัญญาไทยบนรากฐานของโรงเรียน

การพัฒนาการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาไทย จึงเป็นการพัฒนาการเรียนรู้โดยบูรณาการศาสตร์ 10 สาขา และสังคมศึกษา เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ความสงบสุขของบุคคล ความอบอุ่นของครอบครัว ความเข้มแข็งของชุมชน และความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อมโดยอาศัยทรัพยากรและปัจจัยของชุมชนที่สามารถเป็นได้ทั้งแหล่งความรู้และผู้สอนที่มีคุณภาพ จึงสรุปว่า “การศึกษาที่แท้จริง คือ การศึกษาที่อยู่ในวิถีชีวิต รากเหง้า ภูมิปัญญา และทรัพยากรในชุมชน”

4. ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต เนื่องจากวิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และทรัพยากร การที่สังคมโลกเป็นยุคข้อมูลข่าวสารเพื่อให้

เยาวชนรู้เท่าทันโลก จึงต้องทำให้สังคมไทยเป็น “สังคมแห่งการเรียนรู้” และคนไทยเยาวชนไทย มีแหล่งความรู้สำหรับการศึกษตลอดชีวิต ได้แก่ เครื่องข่ายห้องสมุด เครือข่ายวิทยุกระจายเสียง และวิทยุโทรทัศน์ เพื่อการศึกษา ตลอดจนเครือข่ายเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการศึกษา โดยให้ โอกาสเข้าถึงการศึกษาได้มากขึ้น ทั้งในรูปแบบการศึกษาในระบบโรงเรียน นอกกระบบโรงเรียน และตามอัธยาศัย เพื่อให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตหรือที่เรียกว่า การศึกษาตลอดชีวิต (วันเพ็ญ วรรณโกมล, 2544, หน้า 19-21)

วิธีสอนแบบต่าง ๆ และกิจกรรมที่เหมาะสมกับการสอนสังคมศึกษา เป็นที่ทราบกัน แล้วว่ามีวิธีสอนอยู่มากมายหลายวิธี ครูสังคมศึกษาต้องรู้จักเลือกให้เหมาะสมกับเนื้อหาสาระ จุดประสงค์ ตัวผู้เรียน สื่อการเรียนการสอน และวิธีสอนแบบต่าง ๆ เหล่านี้ต้องมีจุดเด่นจุดด้อย ที่ต่าง ๆ กัน จึงไม่มีวิธีสอนใดดีที่สุด การจัดกิจกรรมในการสอนได้เหมาะสมขึ้นอยู่กับ การพิจารณานำองค์ประกอบของกระบวนการเรียนการสอนมาจัดให้สัมพันธ์กันและการเตรียม การสอนที่ชัดเจน ก่อนจะกล่าวถึงวิธีการสอนแบบต่าง ๆ จำเป็นต้องจำแนกตามเป้าหมายหรือ วัตถุประสงค์ของการศึกษา เพื่อครูผู้สอนได้นำไปพัฒนาผู้เรียนตรงตามเป้าหมายและอาจ ผสมผสานเพิ่มเติมสอนวิธีอื่น ๆ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์ และการเรียนรู้

การจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนโดยทั่วไป มีความจำเป็นต้องสอนผู้เรียนกลุ่มใหญ่ หรือเป็นชั้นเรียน ห้องเรียน ด้วยเหตุนี้เทคนิควิธีสอนจึงเป็นวิธีสอนสำหรับผู้เรียนกลุ่มใหญ่เป็น หลัก โดยมีวัตถุประสงค์ที่เน้นการพัฒนาผู้เรียนออกเป็น 3 ด้าน คือ การสอนเพื่อพัฒนาความรู้ ความคิด เจตคติ และทักษะ ดังต่อไปนี้

1. การสอนเพื่อพัฒนาความรู้ความคิด ได้แก่
 - 1.1 วิธีสอนแบบอุปมาน หรืออุปมัย
 - 1.2 วิธีสอนแบบอนุมาน หรือนิรนัย
 - 1.3 วิธีสอนโดยการแก้ปัญหา
 - 1.4 วิธีสอนแบบสืบสวนสอบสวน
 - 1.5 วิธีสอนแบบศูนย์การเรียนรู้
 - 1.6 วิธีสอนแบบใช้คำถาม
 - 1.7 วิธีสอนแบบบรรยาย
 - 1.8 วิธีสอนแบบบูรณาการ
 - 1.9 วิธีสอนแบบชนิดิเทศ
 - 1.10 วิธีสอนแบบเทคนิคกรณีศึกษา
2. การสอนเพื่อพัฒนาด้านเจตคติ

2.1 เน้นความคิดประยุกต์ธรรม

2.1.1 วิธีสอนแบบอริยสัจสี่

2.1.2 วิธีสอนแบบเบญจขันธ์

2.1.3 วิธีสอนแบบไตรสิกขา

2.1.4 วิธีสอนโดยสร้างศรัทธา และโยนิโสมนสิการ

2.2 เน้นกิจกรรมปฏิสัมพันธ์และการแสดงออกของผู้เรียน

2.2.1 วิธีสอนแบบบทบาทสมมติ

2.2.2 วิธีสอนโดยใช้สถานการณ์จำลอง

3. การสอนเพื่อพัฒนาทักษะ

3.1 วิธีสอนแบบโครงการ

3.2 วิธีสอนโดยเรียนแบบร่วมมือ

3.3 วิธีสอนแบบสาธิต (วันเพ็ญ วรรณโกมล, 2544, หน้า 47-48)

วิธีสอนแบบต่าง ๆ ดังกล่าวนี้นี้ ครูผู้สอนสังคัมศึกษาควรพิจารณาเลือกใช้ให้เหมาะสม โดยยึดจุดประสงค์ของการสอน และเนื้อหาที่สอนเป็นเกณฑ์ ซึ่งในการสอนแต่ละครั้ง อาจใช้วิธีสอนหลายวิธีประกอบกันได้ สุดแต่จุดประสงค์ในการสอนครั้งนั้นว่าต้องการอะไร เช่น การสอนมารยาทในการแสดงความเคารพ จุดประสงค์เพื่อให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าและนำไปใช้ ครูผู้สอนก็ให้คู่วิดิทัศน์ สาธิตให้ดู ให้ผู้เรียนสังเกตและทดลองปฏิบัติ อภิปรายมารยาทในการแสดงความเคารพ และผลจากการเป็นผู้มีมารยาทดี จะเห็นได้ว่าการผสมผสานวิธีสอนหลาย ๆ วิธี ในการสอนครั้งหนึ่ง เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจ สามารถนำไปปฏิบัติได้ ตลอดจนเกิดเจตคติที่ดีต่อการเป็นผู้มีมารยาทที่ดี ดังนั้นในการดำเนินการสอนในชั้นเรียน ครูผู้สอนต้องเตรียมการสอนทุกครั้ง และจัดกิจกรรมตามความเหมาะสมกับตัวครูและกลุ่มผู้เรียน

การวัดผลและประเมินผลวิชาสังคัมศึกษา องค์ประกอบของการศึกษาที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การวัดผลและประเมินผลซึ่งเป็นขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการเรียนการสอน เมื่อได้ผลจากการวัดผลและประเมินผลแล้ว ผู้เรียนจะทราบผลของการเรียน ครูผู้สอนจะทราบปัญหาและปรับสภาพการเรียนการสอนแก้ปัญหาให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ เกิดประสบการณ์และพัฒนาให้มีความรู้ความสามารถสูงขึ้นกว่าเดิม ให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพดี มีประสิทธิภาพสูงในสังคม

จากการจัดกระบวนการเรียนการสอนในชั้นเรียนไปสู่การจัดการศึกษา การวัดและการประเมินผลการศึกษาเป็นบทบาทสำคัญ คือ ช่วยวินิจฉัยปัญหา กำหนดทิศทางและนโยบายให้ดำเนินไปตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา ซึ่งผลของการศึกษานี้จะได้นำมาเป็นข้อมูลเป็น

นักการศึกษา ผู้บริหาร ครูผู้สอน หรือผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้นำมาพิจารณาในการปรับวางแผนการทำงานให้เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ เช่น การปรับปรุงหลักสูตร การปรับปรุงการเรียนการสอน ฯลฯ ตรงตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ดังนั้น การประเมินผลจึงเป็นส่วนหนึ่งของการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ต้องดำเนินการต่อเนื่องกันและสัมพันธ์กันระหว่างจุดมุ่งหมาย การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ การเรียนรู้ และการประเมินผล

การวัดผล หมายถึง การใช้กระบวนการหรือวิธีการต่างๆ ทั้งที่เป็นเครื่องมือและเทคนิควิธีการ ให้ได้มาซึ่งปริมาณหรือตัวเลขเพื่อวัดพัฒนาการความสามารถและคุณลักษณะอื่น ๆ ของบุคคล สิ่งของ ลักษณะ หรือเหตุการณ์ใด ๆ ตามเงื่อนไข และกฎเกณฑ์ได้ (วันเพ็ญวรรณโกมล, 2544, หน้า 190)

สำนักนิเทศและพัฒนามาตรฐานการศึกษา (2543, หน้า 165-169) ได้นำแนวคิดและทฤษฎีที่มีอิทธิพลต่อการวัดและประเมินผลไว้ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดการวัดและประเมินผลตามการจำแนกพฤติกรรมตามกลุ่มของบลูม
แนวคิดของ บลูม และคณะ นี้ได้กล่าวว่า ในการจัดการศึกษาไม่ว่าจะระดับใดก็ตาม ถ้านำจุดมุ่งหมายทั้งหมดมาพิจารณาแล้ว จะสามารถจำแนกได้เป็น 3 ด้านด้วยกัน คือ

1.1 ด้านพุทธิพิสัย (cognitive domain) จัดเป็นพฤติกรรมด้านความรู้ความคิดเป็นพฤติกรรมที่ใช้กระบวนการทางสมอง หรือสติปัญญาเพื่อเรียนรู้ถึงต่าง ๆ เช่น มีความรู้ ความเข้าใจในวิชาสังคมศึกษา และสามารถนำไปแก้ปัญหาได้ เป็นต้น

1.2 ด้านจิตพิสัย (affective domain) จัดเป็นพฤติกรรมด้านความรู้สึก เป็นพฤติกรรมเกี่ยวกับอารมณ์ หรือความรู้สึก ซึ่งเป็นสิ่งเร้าที่สร้างสมขึ้นจนเป็นคุณลักษณะเฉพาะบุคคล เช่น เจตคติ ความสนใจ ความรับผิดชอบ เป็นต้น

1.3 ด้านทักษะพิสัย (psychomotor domain) จัดเป็นพฤติกรรมด้านทักษะปฏิบัติ เป็นพฤติกรรมการเรียนรู้ที่ใช้ความสามารถในการปฏิบัติงานอย่างคล่องแคล่ว ชำนาญ แสดงออกอย่างอัตโนมัติ โดยการลงมือกระทำ เช่น การใช้เครื่องมือช่าง ตวง วัดสิ่งของ เป็นต้น

พฤติกรรมการเรียนรู้ในแต่ละด้านมีการจำแนกไว้เป็นลำดับตั้งแต่ขั้นต่ำไปจนถึงขั้นสูงสุด ผู้สอนจำเป็นต้องศึกษาวิเคราะห์ให้เข้าใจอย่างแจ่มแจ้งชัดเจน เพราะเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ครูผู้สอนรู้เป้าหมายของการเรียนการสอน ช่วยให้ได้ว่าแนวทางในการจัดการเรียนการสอน กำหนดสื่อการสอน และการวัดผลและประเมินผลได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม

จากแนวคิดการวัดผลตามการจำแนกพฤติกรรมตามกลุ่มของบลูม ผู้วิจัยได้นำมาใช้ในการกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ เพื่อเป็นการวัดพฤติกรรมของผู้เรียนทั้งทางด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย

2. แนวคิดทฤษฎีพหุปัญญา

แนวคิด ทฤษฎีพหุปัญญา (theory of multiple intelligences) นี้ โฮเวิร์ด การ์ดเนอร์ ศาสตราจารย์แห่งภาควิชาจิตวิทยา มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้ศึกษาและเขียนไว้ว่า ความสามารถของมนุษย์ในการแก้ปัญหา หรือทำอะไรสักอย่างที่มีค่าในสังคมเดียวกันหรือหลายสังคม ความสามารถนั้นต้องมีส่วนของสมองเป็นฐานรองรับ ซึ่งความสามารถของบุคคลแต่ละลักษณะจะมีรูปแบบการพัฒนาเฉพาะของมันเอง และมีรูปแบบทางความคิดที่แตกต่างหากออกไปที่ชัดเจนจากสังคมวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ซึ่งมีอิทธิพลและส่งผลต่อการเสริมสร้างสติปัญญาความสามารถของบุคคลที่แตกต่างกันไปอย่างเห็นได้ชัด

ลักษณะความสามารถที่ การ์ดเนอร์ได้นำเสนอไว้ มี 8 ประเภท ดังนี้

2.1 ความสามารถในการใช้ภาษาทั้งพูดและเขียน (linguistic intelligence) หมายถึง ความสามารถในการใช้ภาษาเดิมของตน และอาจจะสามารถใช้ภาษาอื่นได้ด้วย เพื่อแสดงความคิดและความรู้สึกของตนเอง และแสดงความเข้าใจต่อผู้อื่น กวีเป็นผู้มีความสามารถทางปัญญาด้านภาษาโดยแท้จริง บุคคลอื่น เช่น นักพูด ทนายความ และบุคคลที่ใช้ภาษาในการประกอบอาชีพ แสดงออกถึงความสามารถทางปัญญาด้านภาษาอย่างชัดเจน

2.2 ความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงตรรกศาสตร์และคณิตศาสตร์ (logical mathematical intelligence) หมายถึง ความสามารถเข้าใจหลักการของเหตุและผล อย่างที่นักวิทยาศาสตร์ และนักคณิตศาสตร์ปฏิบัติ หรือความสามารถในการจัดกระทำกับตัวเลข ปริมาณ และการปฏิบัติการทางคณิตศาสตร์ (บวก ลบ คูณ และหาร) อย่างที่นักคณิตศาสตร์กระทำ

2.3 ความสามารถทางภาพมิติ (spatial intelligence) หมายถึง ความสามารถในการสร้างภาพ 3 มิติ ของโลกภายนอกขึ้นในจิตใจของตนเอง เช่น นักบินหรือนักเดินเรือ มองภาพของโลกภายนอกในการนำเครื่องบิน หรือเรือไปตามทิศทางที่ต้องการ หรือช่างแกะสลัก มองภาพ 3 มิติ ในการทำงานของตน ความสามารถในการเข้าใจภาพ 3 มิติ มีประโยชน์ในงาน ทั้งศิลปะและวิทยาศาสตร์ ถ้าบุคคลมีความสามารถทางด้านมิติบวก บุคคลนั้นจะเป็นคนเก่ง ทางด้านการวาดภาพ แกะสลัก หรือสถาปนิก มากกว่าจะเป็นนักดนตรี หรือนักเขียน

2.4 ความสามารถทางกล้ามเนื้อในการเคลื่อนไหวของร่างกาย (bodily kinesthetic intelligence) หมายถึง ความสามารถในการใช้ร่างกายทั้งหมด หรือบางส่วน เช่น มือ นิ้วมือ หรือ แขน ในการแก้ปัญหาทำอะไรสักอย่าง หรือผลิตอะไรสักอย่างออกมา ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนของบุคคลที่มีความสามารถด้านนี้ เช่น นักกีฬา นักแสดง โดยเฉพาะนักเต้นรำ หรือคาราเต้ หรือ ละคร เป็นต้น

2.5 ความสามารถด้านดนตรี (musical intelligence) หมายถึง ความสามารถในการคิดเป็นดนตรี สามารถฟังรูปแบบ จำได้ รู้ได้ และอาจจะปฏิบัติได้ด้วย บุคคลที่มีปัญญาด้านดนตรีอย่างสูงไม่เพียงแต่จำดนตรีได้ง่ายเท่านั้น ยังฟังใจในดนตรีอย่างไม่มีวันลืมอีกด้วย

2.6 ความสามารถทางสังคม หรือเข้าใจบุคคลอื่น (interpersonal intelligence) เป็นปัญหาที่ทุกคนต้องการ โดยเฉพาะบุคคลที่มีอาชีพครู การแพทย์ การขาย หรือนักการเมือง บุคคลที่ต้องทำงานกับคนมาก ๆ ต้องมีความสามารถ หรือมีปัญญาด้านสังคมสูง

2.7 ความสามารถในการเข้าใจตนเอง (intrapersonal intelligence) หมายถึง ปัญญาในการเข้าใจตนเอง รู้ว่าตนเองเป็นใคร มีความสามารถทำอะไรได้บ้าง รู้ว่าตนเองมีความต้องการทำอะไร ควรจะมีการตอบโต้สิ่งต่าง ๆ อย่างไร สิ่งใดควรหลีกเลี่ยง และสิ่งใดควรแสวงหา เรามักจะชอบคนที่เข้าใจตนเอง เพราะคนพวกนี้จะไม่ทำอะไรมั่ว ๆ พวกเขารู้ว่าทำอะไรได้บ้าง ทำอะไรไม่ได้บ้าง และพวกเขารู้ว่าตนเองต้องการอะไร ควรจะไปที่ไหนหรือไปหาใคร

2.8 ความสามารถในการเข้าใจธรรมชาติ (naturalist intelligence) หมายถึง ปัญญาที่มนุษย์ใช้ในการแยกแยะธรรมชาติ เช่น แยกระหว่างพืช กับสัตว์ แยกประเภทของพืช ประเภทของสัตว์ รวมทั้งความจำเป็นในการเข้าใจลักษณะอื่น ๆ ของธรรมชาติ เช่น สภาพของก้อนเมฆ ก้อนหิน เป็นต้น ความสามารถเช่นนี้มีประโยชน์สำหรับมนุษย์ ทั้งอดีตและปัจจุบัน เช่น เป็นประโยชน์ต่อพราน หรือคนหาของป่า ชาวนา นักพฤกษศาสตร์ หรือพ่อครัว เป็นต้น ความสามารถในการแยกแยะสิ่งต่าง ๆ เช่น รถ กางเกง เครื่องสำอาง หรืออื่น ๆ อันเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตในปัจจุบัน การมองเห็นรูปแบบในวิทยาศาสตร์บางแขนงก็เป็นลักษณะความสามารถเข้าใจสภาพธรรมชาติเช่นกัน

จากแนวคิดทฤษฎีพหุปัญญา ผู้วิจัยได้นำมาใช้ในการสอนชั้นที่ 1 สร้างความสนใจให้ผู้เรียนได้มีการแสดงออก โดยการฝึกทักษะการเคลื่อนไหวของร่างกาย ซึ่งใช้บทเพลง เกม เป็นส่วนประกอบ ทำให้ผู้เรียนได้รู้จักตนเองว่า ตนเองมีความสามารถทำอะไรได้บ้าง และกล้าที่จะแสดงออกร่วมกับผู้อื่นได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ผู้วิจัยยังนำมาใช้ในชั้นที่ 2 ศึกษาข้อมูล หลักฐานเอกสาร ซึ่งในขั้นนี้จะเป็นการฝึกทักษะให้ผู้เรียนได้รู้จักการอ่าน การเขียน เพื่อเป็นการแสดงความคิดและความรู้สึกของตนเอง ความเข้าใจต่อผู้อื่น เป็นการแสดงออกถึงความสามารถทางปัญญาด้านภาษาได้อย่างชัดเจน

วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการวัดผล วิชาสังคมศึกษามี 6 ประเภท ดังนี้

1. แบบทดสอบ
2. แบบสังเกต
3. แบบสัมภาษณ์

4. แบบตรวจสอบผลงาน
5. แบบสังคมมิติ (แบบแผนผัง)
6. แบบสอบถาม

แบบทดสอบ (test) เป็นวิธีการวัดผลที่สำคัญ โรงเรียนส่วนใหญ่นิยมใช้แบบทดสอบเป็นหลักของการวัดผลการศึกษา ซึ่งสามารถวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และวัดพฤติกรรมด้านต่าง ๆ ของผู้เรียนให้ครอบคลุมจุดประสงค์การสอนทั้ง 3 ด้านได้ แต่ส่วนใหญ่การวัดความสามารถทางค่านิยมมักจะใช้แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนมี 2 ชนิด คือ

1. แบบทดสอบที่ครูสร้างขึ้นเอง (teacher-made test) คือ แบบทดสอบที่ครูผู้สอนเป็นผู้สร้างขึ้นเองตามจุดประสงค์ และเนื้อหาวิชาเฉพาะที่สอนในโรงเรียน หรือในชั้นของตน โดยไม่ได้มีการตรวจสอบหรือวิเคราะห์ว่าเป็นแบบทดสอบที่มีความเที่ยงตรง หรือน่าเชื่อถือแต่อย่างไรก็ตามโดยทั่วไปครูก็นิยมใช้กันมาก

2. แบบทดสอบมาตรฐาน (standardized achievement test) คือ แบบทดสอบที่ครอบคลุมจุดประสงค์และเนื้อหาของหลักสูตร เป็นแบบทดสอบที่สร้างโดยผู้เชี่ยวชาญ และหน่วยงานกลางได้ผ่านการตรวจสอบและวิเคราะห์แล้ว สามารถนำไปใช้ในการวินิจฉัยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในวิชาต่าง ๆ ได้ดี ใช้เป็นมาตรฐานได้ในทุกชั้นที่กำหนดในโรงเรียนทั่วประเทศใช้จัดสอนผู้เรียนเป็นจำนวนมาก

แบบทดสอบที่นิยมใช้ทั่วไปในระบบโรงเรียนมี 2 ชนิด ได้แก่ แบบทดสอบแบบปรนัย และแบบทดสอบอัตนัย มีรายละเอียดดังนี้

1.แบบทดสอบแบบปรนัย (subjective test) หมายถึง แบบทดสอบที่ต้องการให้ผู้เรียนตอบตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ มีความละเอียดลึกซึ้ง ครอบคลุมเนื้อหาในหลักสูตรได้ดีกว่าแบบทดสอบอัตนัย คำถามจึงมีมากข้อ ผู้เรียนต้องใช้เวลาอ่าน การคิดในการตอบมาก คะแนนที่ได้ขึ้นอยู่กับจำนวนแบบทดสอบที่ตอบถูก ซึ่งมีหลายแบบด้วยกัน เช่น แบบเลือกตอบ แบบเติมคำ เติมข้อความให้สมบูรณ์ แบบจับคู่ และแบบถูกผิด เพื่อให้ครูสังเกตศึกษาได้เข้าใจ และสามารถสร้างแบบทดสอบแบบปรนัยชนิดต่าง ๆ ได้ดังนี้

1.1 แบบทดสอบแบบมีข้อเลือก (multiple choice test) ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นคำถาม และส่วนที่เป็นคำตอบ ซึ่งจะมีให้เลือกตอบหลาย ๆ คำตอบ คำตอบที่ผิดเรียกว่า “ตัวลวง” คำตอบที่ถูกเรียกว่า “ถูกแน่สำคัญ” ลักษณะสำคัญของแบบทดสอบแบบมีข้อเลือกคือ

- มีคำตอบที่ถูกที่สุดเพียงข้อเดียว
- คำตอบถูกหมดทุกข้อ

163894

๖
373.13744
๗ 6317
๑

- ทุกข้อเป็นคำตอบที่ถูกต้อง มีคำตอบผิดเพียงข้อเดียว
- ตัวเลือกนิยมนมี 4 หรือ 5 ตัวเลือก

1.2 แบบทดสอบแบบจับคู่ (matching test) จะแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มคำถาม และกลุ่มคำตอบ โดยให้ผู้เรียนจับคู่คำตอบที่เหมาะสมกัน หรืออาจใช้วิธีโยงคำตอบหรือนำอักษรมาไว้หน้าข้อความที่เหมาะสม

1.3 แบบทดสอบแบบเติมคำหรือแบบตอบสั้น ๆ (completion or short answer test) เป็นแบบทดสอบวัดความจำที่มีคำตอบแน่นอน ต้องการให้ผู้สอนหาคำตอบเอง และเติมคำตอบในช่องว่างที่กำหนดให้

1.4 แบบทดสอบแบบถูกผิด (true – false test) แบบทดสอบแบบนี้จะใช้ทดสอบผู้เรียนเมื่อต้องการให้ตัดสินใจ กรณีที่มีทางเลือก 2 ทาง และต้องมีคำตอบที่ถูกต้องเพียงข้อเดียว

2. แบบทดสอบแบบอัตนัย (subjective test) หมายถึง แบบทดสอบที่ให้ผู้เรียนตอบแบบบรรยาย เป็นแบบทดสอบความเรียง (essay type) วัดความสามารถทางการเรียน การใช้เหตุผลคำสั่งมักใช้คำว่า “จงอธิบาย” “จงวิเคราะห์ตีความ” “จงแสดงความคิดเห็น” การตรวจให้คะแนนครูต้องตั้งเกณฑ์ให้ชัดเจน หากมีหลายข้อควรตรวจทีละข้อทุกคน เพื่อเปรียบเทียบจึงจะเกิดความยุติธรรมในการให้คะแนน

แบบสังเกต (observation) เป็นวิธีการที่ใช้ได้กว้างขวางมาก มีความสำคัญและจำเป็น เพราะลงทุนน้อย แต่มีประโยชน์มาก นอกจากนั้นแบบสังเกตยังเป็นวิธีพื้นฐานที่ครูผู้สอนสังเกตศึกษาสามารถทำได้เป็นอย่างดี เพราะใกล้ชิดผู้เรียน ทำได้ตลอดเวลา เช่น สังเกตขณะสอน ขณะผู้เรียนทำกิจกรรม ฯลฯ

สิ่งที่ต้องคำนึงถึงในการสังเกตพฤติกรรมของผู้เรียนที่แสดงออกมานั้น ย่อมมีสาเหตุ และการแสดงพฤติกรรมออกมาอย่างเดียวกัน อาจเกิดจากสาเหตุต่าง ๆ กัน ดังนั้นเมื่อสังเกตพบพฤติกรรมอย่างหนึ่งครั้งแรก ยังไม่ควรสรุปว่ามาจากสาเหตุนั้น สาเหตุนี้ ควรสังเกตอย่างสม่ำเสมอ เมื่อพบพฤติกรรมอย่างเดียวกันหลาย ๆ ครั้ง จึงจะนำมาแปล และได้ข้อสรุปที่ใกล้เคียงกับความเป็นจริงของผู้เรียน และการสังเกตทุกครั้งต้องทำเป็นบันทึกในเวลาใกล้เคียงกับการสังเกตตามความเป็นจริง โดยไม่ใส่ความคิดเห็น ซึ่งอาจจะทำให้เกิดความลำเอียงได้ บันทึกแต่ละครั้งต้องบันทึกเป็นความถี่ เช่น การตรงต่อเวลา ความซื่อสัตย์ มีน้ำใจเอื้อเฟื้อ มีเมตตา กรุณา และความประหยัด สิ่งเหล่านี้เป็นทักษะทางสังคมที่ควรปลูกฝัง หลังจากบันทึกการสังเกตแล้ว ขั้นสุดท้ายคือสรุปผลการสังเกต โดยทำภาคเรียนละ 2 ครั้ง หรือปีการศึกษาละ 2 ครั้ง โดยสรุปเป็นระดับคะแนน เช่น 4 3 2 1 0 หากได้ระดับคะแนนเป็น 1 เท่ากับมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ตามที่กำหนดไว้เป็นบางครั้งหรือ 50% เป็นต้นไป ต้องได้รับการแนะนำตักเตือนให้ปรับปรุงตน

การสังเกตพฤติกรรมที่สอดคล้องกับการเรียนวิชาสังคมศึกษา

1. ทักษะ ได้แก่ การพูด การเขียน การฟัง การอ่านออกเสียง การวาดแผนที่ ทักษะในการทำงาน ทักษะการเรียนรู้ ทักษะทางสังคม ทักษะการค้นคว้าหาความรู้
2. นิสัยการทำงาน ได้มีความพยายามในการวางแผนการทำงาน ในกิจกรรมทักษะกระบวนการ การใช้เวลาว่างอย่างเหมาะสม การใช้เครื่องมือ หรือเครื่องช่วยในการทำงาน ความรับผิดชอบ ความละเอียดรอบคอบ ความมานะพยายาม ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
3. ความสนใจ ได้แก่ การแสดงความรู้สึกร่วมกิจกรรมทางการศึกษา ทางความงาม ทางวิทยาศาสตร์ ทางสังคม ทางนันทนาการ ทางอาชีพ ทางการเรียนรู้ ฯลฯ
4. ความซาบซึ้ง ได้แก่ ความรู้สึกร่วมใจต่อธรรมชาติ คนตรี ศิลปะ วรรณคดี วัฒนธรรมประเพณี และความรับผิดชอบต่อสังคม
5. การปรับตัว ได้แก่ ความสัมพันธ์กับเพื่อน การแสดงออกเกี่ยวกับการรับคำวิพากษ์วิจารณ์ ปรับบทบาทเป็นผู้นำและผู้ตามได้ ปฏิบัติตนให้เข้ากับระเบียบแบบแผน ความมั่นคงทางอารมณ์ ความสามารถปรับตัวเข้ากับสังคม การแสดงมารยาท และการแสดงความรัก
6. เจตคติทางสังคม ได้แก่ ความเกี่ยวข้องกับสวัสดิการของผู้อื่น การเคารพกฎหมาย ระเบียบ การเคารพในทรัพย์สินของผู้อื่น ความเอาใจใส่ต่อเรื่องของสังคม ความเกี่ยวข้องกับสถาบันทางสังคมความปรารถนาที่จะทำงานเพื่อพัฒนาสังคม
7. เจตคติทางวิทยาศาสตร์ ได้แก่ ความเป็นผู้มีใจเปิดเผย ความเต็มใจ ยอมรับ การตัดสินใจ ความมีเหตุผล มีนิสัยสืบเสาะหาความรู้ และสังเกต

แบบสัมภาษณ์ (interview) เป็นวิธีการวัดผลพฤติกรรมด้านความรู้ความสามารถ และด้านเจตคติ การวัดผลวิธีนี้มักจะตัดสินจากความสามารถในการตอบคำถาม กริยาท่าทางการใช้คำพูด เพราะต้องให้การโต้ตอบสนทนากัน นอกจากนั้น ครูผู้สอนต้องมีความยุติธรรม ไม่ลำเอียงทั้งการใช้คำถาม การจดบันทึก การให้โอกาสตอบ และทำที่ การวางตัวที่ดีตลอดจนเตรียมข้อคำถามมาเป็นอย่างดี ผู้สัมภาษณ์วัดผล จากการสังเกตบุคลิกท่าทางไหวพริบ ความมั่นใจของผู้ให้สัมภาษณ์ว่ามีมากน้อยเพียงใด

แบบตรวจสอบผลงาน (product evaluation) เป็นการวัดผลขั้นสุดท้ายซึ่งนำความรู้ไปใช้ในการปฏิบัติงาน โดยมุ่งวัดความสำเร็จในการนำความรู้ความเข้าใจ ความสามารถในการวิเคราะห์สังเคราะห์ไปใช้ให้เกิดผลงานที่ระบุไว้ หลังจากที่มีการเรียนการสอนไปแล้วจากนั้นก็ตรวจสอบผลงานจากปริมาณคุณภาพของผลงาน การใช้เวลา ขั้นตอน หรือวิธีการปฏิบัติงานนั้นและเพื่อมิให้เกิดความคลาดเคลื่อน ในการประเมินผลจะต้องมีเกณฑ์ (criteria) ในการพิจารณาจัดอันดับคุณภาพ และให้เป็นระดับคะแนนลักษณะประเมินผลแบบอิงเกณฑ์

เกณฑ์ในการพิจารณาผลงานมีดังนี้

1. ผลงานมีความถูกต้องตามวัตถุประสงค์
2. ผลงานมีความประณีต เป็นระเบียบ สะอาด และสวยงาม
3. มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ คัดแปลงงานไม่ลอกเลียนแบบ
4. ใช้ความรู้ที่ได้จากการค้นคว้าเพิ่มเติมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ปรากฏในผลงาน
5. ส่งงานครบถ้วนตามวันเวลาที่กำหนด และแก้ไขปรับปรุงงานเมื่อพบข้อบกพร่อง

แบบสังคมมิติ (sociometry) เป็นเทคนิคที่ใช้ในการประเมินค่า การปรับตัวของบุคคล กับสังคมโดยเพื่อนร่วมชั้นช่วยประเมินคุณลักษณะหรือบุคลิกลักษณะของกันและกัน จะทำให้ ครูผู้สอนทราบภาพต่าง ๆ ทางด้านสังคมของผู้เรียนในชั้นเป็นการประเมินพฤติกรรมด้านจิตพิสัย เครื่องมือที่ใช้คือ คำถามที่ให้ผู้เรียนแสดงความรู้ที่แท้จริงเกี่ยวกับเพื่อนร่วมชั้น คำถามจะต้อง ชัดเจนเหมาะสมกับวัยได้ผลตามต้องการ จากนั้นครูผู้สอนนำมาทำตารางภาพสังคมมิติ คล้ายกับ การกำหนดจุดกราฟ ผลที่ได้ทำให้ครูผู้สอนสามารถมองเห็นสถานภาพทางสังคม (เฉพาะกิจกรรม ที่ระบุเท่านั้น) ของผู้เรียนในชั้นว่า กิจกรรมใด ใครชอบทำ อยากทำ ร่วมกับใคร และสามารถนำไปจัดกลุ่มได้อย่างเหมาะสม เพื่อให้กิจกรรมดำเนินไปได้เหมาะสม ส่วนผู้ที่เพื่อนเลือกน้อยหรือไม่เลือกเลย ครูผู้สอนต้องหาทางแก้ไขสถานภาพทางสังคมของผู้เรียนเหล่านั้นดีขึ้นต่อไป

แบบสอบถาม (questionnaire) เป็นข้อคำถามต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นเพื่อต้องการทราบ ข้อเท็จจริง เจตคติ ค่านิยม การปรับตัว ในด้านจริยธรรม คุณธรรม ประชาธิปไตย วิถีการดำรง สิ่งแวดล้อม การใช้แบบสอบถามเป็นการประเมินพฤติกรรมด้านจิตพิสัย แล้วยังสามารถช่วย สร้างความตระหนักในปัญหาต่าง ๆ จากแบบสอบถามอีกด้วย (วันเพ็ญ วรรณโกมล, 2544, หน้า 198-207)

การใช้เครื่องมือวัดผลต่าง ๆ เกิดจากความพยายามที่จะวัดผลการเรียนรู้โดยวิธีการอื่น นอกเหนือจากการใช้แบบทดสอบ เพื่อวัดพัฒนาการของผู้เรียนได้กว้างขวางทั่วทุกด้าน ซึ่งแต่ละ วิธีการมีข้อจำกัด และจุดเด่นต่างกัน ฉะนั้นครูผู้สอนต้องพิจารณาเลือกเทคนิควิธีการวัดผลให้ เหมาะสมกับจุดประสงค์การสอน และเนื้อหา

การประเมินผล หมายถึง กระบวนการที่กระทำต่อจากการวัดผล ด้วยการนำข้อมูล จากผลการทดสอบ และการวัดมาวินิจฉัยตัดสินคุณภาพของสิ่งต่าง ๆ โดยอาศัยกฎเกณฑ์และ วิจารณ์ญาณออกมาเป็นผลสรุปได้ - ตก ผ่าน - ไม่ผ่าน ดี - เลว

การวัดและประเมินผล เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกัน และต้องกระทำต่อเนื่องกัน เพราะการวัดผลการศึกษามีเกี่ยวข้องกับปริมาณของสิ่งที่เราจะวัด เช่น วัดผลออกมาเป็นคะแนน และนำคะแนนมาตีค่าหรือราคา ได้ - ตก เก่ง - อ่อน หรือระดับผลการเรียนเป็น 4 3 2 1 และ

การประเมินผลต้องคำนึงถึงการบรรลุจุดมุ่งหมายของการศึกษาที่วางไว้ด้วย (วันเพ็ญ วรรณโกมล, 2544, หน้า 190-191)

ดังนั้นกระบวนการวัดผลและประเมินผล จึงมีส่วนสัมพันธ์กับการจัดการเรียนการสอนอย่างมาก เพราะสามารถกระทำได้ทั้งก่อนสอน ระหว่างสอน และหลังสอน ตลอดจนตัดสินคุณค่าของผู้เรียนอีกด้วย ฉะนั้นครูสังคมศึกษาควรได้ทราบถึงจุดประสงค์ของการวัดผลและประเมินผลวิชาสังคมศึกษา เพื่อให้สามารถนำไปใช้ได้ถูกต้อง

การประเมินผลในวิชาสังคมศึกษาในระดับมัธยมศึกษา ต้องประเมินผลให้ครบทุกจุดประสงค์ของการสอนสังคมศึกษา 8 ประการ ดังนี้

1. ความรู้ความเข้าใจ
2. การนำความรู้ไปใช้
3. เจตคติของการเรียนรู้
4. ค่านิยมและเจตคติต่อความเป็นพลเมืองดี
5. คุณธรรม มีวิจรรณญาณ ในการตัดสินคุณค่าต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง
6. ทักษะทางวิชาการ เช่น สามารถแยกแยะข้อมูล รวบรวมข้อมูล แก้ปัญหา สืบเสาะแสวงหาความรู้ ตัดสินใจได้ อ่านและตีความในแผนที่ แผนภูมิ สถิติได้ สามารถตั้งคำถาม แสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผลได้
7. ทักษะทางสังคม สามารถทำงานกลุ่ม มีส่วนร่วม เป็นผู้นำ ผู้ตามได้ มีความรับผิดชอบต่อภาระหน้าที่ของตนต่อกลุ่ม ซึ่งเป็นวิธีทางเสริมสร้างประชาธิปไตย มีทักษะในการดำเนินชีวิตในสังคม เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม มีมารยาทอันดีงาม
8. ทักษะกระบวนการ สามารถในการคิดแก้ปัญหา วางแผนปฏิบัติงาน ปรับปรุงแก้ไข และพัฒนางาน เป็นกระบวนการทำงานอย่างมีระบบ ซึ่งต้องปลูกฝังให้ผู้เรียนคิดเป็นนิสัย (วันเพ็ญ วรรณโกมล, 2544, หน้า 193)

เนื่องจากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรเป็นหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี อันจะมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านการประเมินผลตามมา ในปัจจุบันการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญจึงจำเป็นต้องวัดความสามารถที่แท้จริงของผู้เรียน การประเมินผลจากสถานการณ์จริงจึงเกิดขึ้น เพราะเชื่อว่าจะช่วยพัฒนาการเรียนรู้และการสอน โดยกระบวนการประเมินผลจะต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องและสัมพันธ์กับจุดประสงค์ การสอน และการเรียนรู้จากประสบการณ์และการทำกิจกรรมด้วยตนเองของผู้เรียน ครูผู้สอนจึงจำเป็นต้องปรับตัวปรับความคิดไปสู่การประเมินผลแนวใหม่ ซึ่งเรียกว่า การประเมินตามสภาพที่แท้จริง

การประเมินตามสภาพที่แท้จริง (authentic assessment) เป็นทางเลือกอีกทางหนึ่งสำหรับการวัดและประเมินผล การประเมินในลักษณะนี้อาจสรุปได้ว่า การที่ผู้เรียนจะมีความรู้ ความเข้าใจ ความสามารถ และทักษะในเรื่องต่าง ๆ มากน้อยเพียงใด รวมทั้งมีความน่าพอใจหรือไม่นั้น ควรประเมินโดยใช้เรื่องราวเหตุการณ์สภาพชีวิตจริง ๆ ที่นักเรียนประสบอยู่ในชีวิตประจำวันของเขา เป็นสิ่งเร้าที่เพื่อให้ผู้เรียนได้ตอบสนอง ด้วยการแสดงออก การปฏิบัติ และ/หรือการผลิต มากกว่าการที่ผู้สอนจะจำลองสถานการณ์ ทั้งนี้การวัดและประเมินตามสภาพที่แท้จริงมีความเชื่อพื้นฐานที่ว่า หากใช้สภาพเหตุการณ์จริงเป็นสิ่งเร้าให้ผู้เรียนได้ตอบสนองแล้ว ผู้เรียนจะตอบสนองโดยใช้ความรู้ความเข้าใจ ความสามารถ และทักษะที่แท้จริงออกมาให้เห็น ทั้งนี้การให้โอกาสผู้เรียนได้แสดงออก ปฏิบัติหรือผลิตผลงานที่แสดงให้เห็นว่าผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจ ความสามารถและทักษะ ตลอดจนเจตคติ ที่สอดคล้องกับสภาพที่คาดหวังไว้นั้น จะเป็นการดีกว่าที่จะให้ผู้เรียนได้เลือกคำตอบจากแบบทดสอบเพียงอย่างเดียว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สถานการณ์จำลองที่จัดให้นั้นไม่สามารถวัดความรู้ ความสามารถขั้นสูง ๆ ได้เลย

ลักษณะสำคัญของการประเมินตามสภาพที่แท้จริง ที่ควรนำมาใช้มีดังต่อไปนี้

1. งานที่ปฏิบัติเป็นงานที่มีความหมาย (meaningful task) งานที่ผู้เรียนปฏิบัติในกิจกรรมต่าง ๆ ต้องเป็นงานที่สอดคล้องกับชีวิตจริง เป็นเหตุการณ์จริงมากกว่ากิจกรรมจากสถานการณ์จำลองที่จัดขึ้นเพื่อใช้ในการทดสอบเท่านั้น
2. การประเมินรอบด้านด้วยวิธีการที่หลากหลาย (multiple assessment) การประเมินแต่ละครั้งควรเป็นการประเมินผู้เรียนทุกด้าน ทั้งความรู้ ความสามารถ ทักษะ และคุณลักษณะนิสัย โดยใช้เครื่องมือที่เหมาะสม สอดคล้องกับวิธีการวัด และพัฒนาการของผู้เรียน เน้นให้ผู้เรียนตอบสนองด้วยการแสดง สร้างสรรค์ ผลิต หรือปฏิบัติงาน ในการประเมินต้องประเมินหลาย ๆ ครั้งด้วยวิธีการที่หลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเน้นการลงมือปฏิบัติมากกว่าการประเมินเฉพาะความรู้ ความจำเพียงอย่างเดียว
3. ผลผลิตมีคุณภาพ (quality products) ผู้เรียนควรมีการประเมินตนเองอยู่เสมอ และพยายามแก้ไขจุดด้อยของตนเอง จนกระทั่งได้ผลงานที่มีคุณภาพ ผู้เรียนเกิดความพึงพอใจในผลงานของตนเอง มีการแสดงผลงานของผู้เรียนต่อสาธารณชน เพื่อเปิดโอกาสให้บุคคลอื่นได้เรียนรู้ และชื่นชม นอกจากนี้ยังต้องมีมาตรฐานของงาน หรือสภาพความสำเร็จของงานที่เกิดขึ้น จากการกำหนดร่วมกันระหว่างผู้สอน ผู้เรียน และอาจารย์ผู้ปกครองด้วย มาตรฐานหรือสภาพความสำเร็จดังกล่าวนี้ จะเป็นสิ่งที่ช่วยบ่งชี้ว่างานของผู้เรียนมีคุณภาพอยู่ในระดับใด
4. การใช้ความคิดระดับสูง (higher-order thinking) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้จะต้องพยายามให้ผู้เรียนแสดงออก หรือผลิตผลงาน ซึ่งเป็นผลงานที่เกิดจากการคิดวิเคราะห์

สังเคราะห์ ประเมินทางเลือก ลงมือปฏิบัติ ตลอดจนการใช้ทักษะการแก้ปัญหาได้อย่างคล่องแคล่ว

5. การมีปฏิสัมพันธ์ทางบวก (positive interaction) การประเมินผลในลักษณะนี้ ผู้เรียนจะต้องไม่รู้สึกรีษาค หรือเบื่อหน่ายต่อการประเมิน ผู้สอน ผู้ปกครองและผู้เรียนต้องเกิดความร่วมมือที่ดีต่อกันในการประเมิน รวมทั้งต้องมีการนำผลการประเมินมาใช้ในการแก้ไขปรับปรุงผู้เรียนอยู่เสมอ

6. งานและมาตรฐานต้องชัดเจน (clear tasks and standard) งานและกิจกรรมที่จะให้ผู้เรียนปฏิบัติต้องมีขอบเขตที่ชัดเจน สอดคล้องกับจุดหมาย หรือสภาพที่คาดหวังที่ต้องการให้เกิดพฤติกรรมดังกล่าว

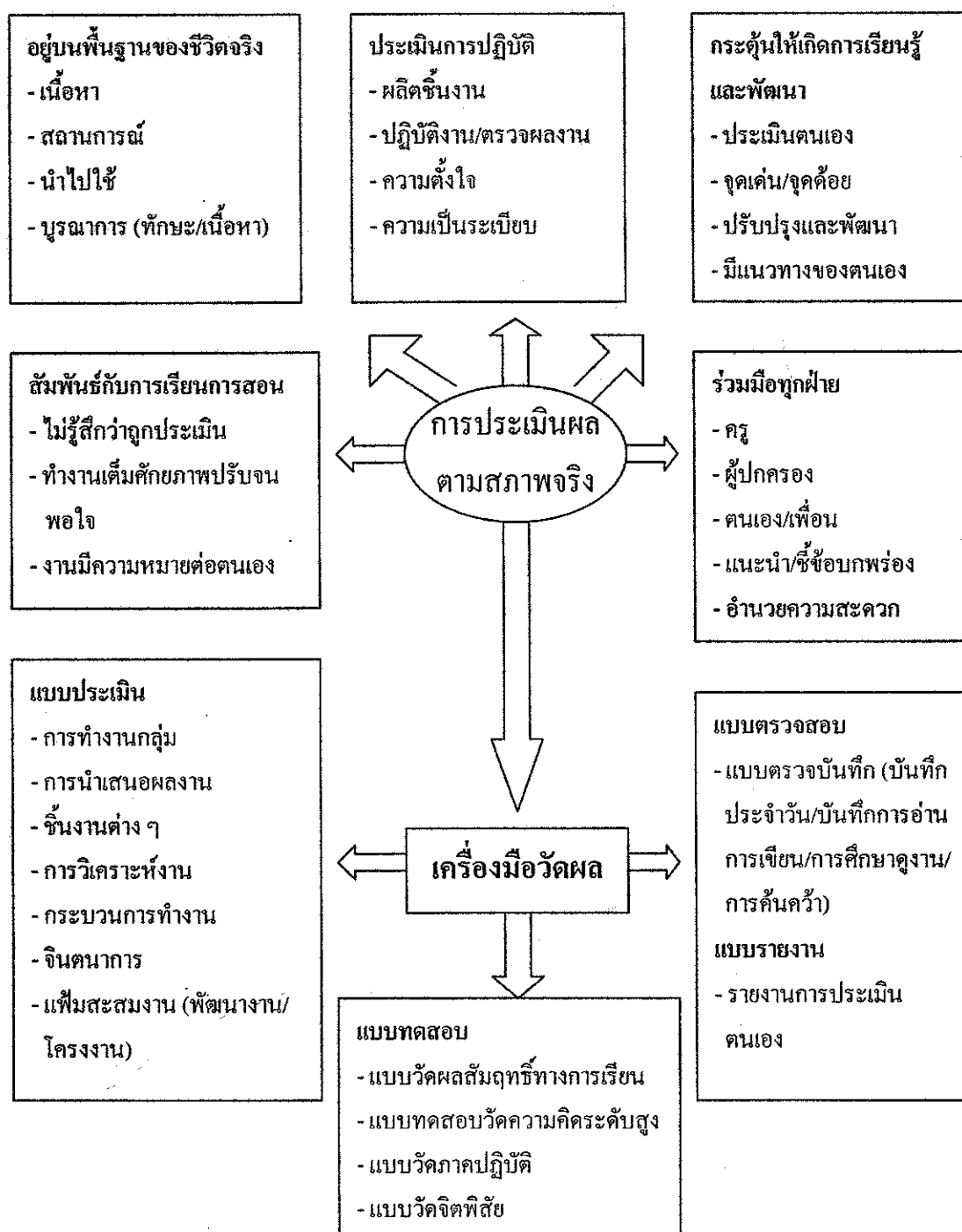
7. การสะท้อนตนเอง (self reflections) ในกระบวนการประเมินผลต้องมีการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนแสดงความรู้สึก ความคิดเห็น หรือเหตุผลต่อการแสดงออก การกระทำ หรือผลงานของตนเองว่า ทำไม่ถึงปฏิบัติ ไม่ปฏิบัติ ทำไม่ถึงชอบ ทำไม่ถึงไม่ชอบ

8. ความสัมพันธ์กับชีวิตจริง (transfer into life) การกำหนดปัญหาที่เป็นสิ่งเร้าให้ผู้เรียนได้ตอบสนองต้องเป็นปัญหาที่สอดคล้องกับชีวิตประจำวัน พฤติกรรมที่ประเมินต้องเป็นพฤติกรรมที่แท้จริง ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน ทั้งโรงเรียนและที่บ้าน ดังนั้นผู้ปกครองของนักเรียน จึงนับว่ามีบทบาทเป็นอย่างมากในการประเมินในลักษณะนี้

9. การประเมินอย่างต่อเนื่อง (ongoing of formative) การประเมินในลักษณะนี้ ต้องประเมินผู้เรียนตลอดเวลา และทุกสถานที่อย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งจะทำให้เห็นพฤติกรรมที่แท้จริง มองเห็นพัฒนาการ ค้นพบจุดเด่น และจุดด้อยของผู้เรียน

10. การบูรณาการความรู้ (integration or knowledge) งานที่ให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัตินั้นควรเป็นงานที่ต้องใช้ความรู้ ความสามารถ และทักษะที่เกิดจากการเรียนรู้ในสหสาขาวิชา ลักษณะสำคัญดังกล่าวจะช่วยให้แก้ไขจุดด้อยของการวัดและประเมินผลแบบดั้งเดิมที่พยายามแยกย่อยจุดประสงค์ออกเป็นส่วนๆ จัดการเรียนรู้ และประเมินเป็นเรื่องๆ นั้น ผู้เรียนจึงขาดโอกาสที่จะบูรณาการความรู้และทักษะจากวิชาต่างๆ เพื่อใช้ในการปฏิบัติงาน หรือแก้ปัญหาที่พบ ซึ่งสอดคล้องกับชีวิตประจำวันทั้งงานแต่ละงาน หรือปัญหาแต่ละปัญหานั้นต้องใช้ความรู้ ความสามารถ และทักษะจากหลายๆ วิชามาช่วยในการทำงาน หรือแก้ปัญหา (สำนักนิเทศ และพัฒนามาตรฐานการศึกษา, 2543, หน้า 168-169)

นอกจากนี้ ชัยฤทธิ์ สีลาเดช (2544, หน้า 16) ได้สรุปลักษณะการประเมินตามสภาพที่แท้จริงไว้ตามแผนภูมิที่ปรากฏในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 แสดงการประเมินผลตามสภาพที่แท้จริง

จากภาพที่ 1 อาจกล่าวได้ว่าการประเมินผลการเรียนรู้สิ่งที่ครูต้องปฏิบัติ ก็คือ

1. การให้ผู้เรียนได้มีโอกาสปฏิบัติงานโดยครูพยายามใช้เนื้อหาสาระหรือสถานการณ์ที่เป็นสถานการณ์จริง เหตุที่ต้องใช้ของจริงก็เพราะจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้และประสบการณ์จากการเรียนไปถ่ายโยงได้ง่ายเมื่อถึงคราวที่ต้องใช้จริง เช่น การฝึกซ้อมหนีภัยโดยจัดสถานการณ์ที่ใกล้เคียงความจริงมากที่สุด เมื่อเผชิญสถานการณ์จริงก็สามารถนำไปแก้ไขได้โดยไม่ตื่นตกใจ

2. การเตรียมงานที่จะให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติ และขณะที่นักเรียนปฏิบัติงานครูก็สามารถประเมินว่านักเรียนมีทักษะพื้นฐานที่เพียงพอหรือไม่ในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งแนวทางการประเมินอาจดูจาก

2.1 การปฏิบัติงานถูกต้องตามขั้นตอน

2.2 การปรับปรุงแก้ไขขณะทำงาน

2.3 ผลงานที่ปรากฏ เช่น ชิ้นงาน กรณีที่มีการจัดทำชิ้นงานเป็นรูปธรรม หรือผลการปฏิบัติงานกรณีที่เป็นงานปฏิบัติล้วน ๆ เช่น การรำนานูศิลป์ การเล่นเกม

3. ฝึกให้ผู้เรียนประเมินตนเองและนำผลการประเมินไปใช้ในการพัฒนาและปรับปรุงงาน ฝึกการสะท้อนความคิดต่อการทำงานโดยใช้ผลงานเป็นกระบอกสะท้อนความสามารถ โดยฝึกการประเมินตนเองเกี่ยวกับงานที่ทำเพื่อการปรับปรุงงานให้ดียิ่งขึ้น

4. ครูควรวิเคราะห์งานตามจุดประสงค์การเรียนรู้ก่อนมอบหมายให้นักเรียนทำงาน ทั้งนี้เพื่อให้สัมพันธ์กับการเรียนการสอน ซึ่งการที่ผู้เรียนจะมีความสามารถผลิตผลงานใดขึ้นมาจะต้องมีความรู้พื้นฐานและทักษะพื้นฐานที่เพียงพอ ก่อน ดังนั้นการวิเคราะห์งานจึงจำเป็นเพื่อการวางแผนการสอนที่มีประสิทธิภาพ และทำให้นักเรียนได้ทำงานด้วยความเต็มใจเพราะเป็นงานที่มีความหมายและมีโอกาส และไม่แตกแยกไปจากเนื้อหาสาระวิชาที่กำลังเรียนอยู่

5. ครูควรเป็นผู้ประสานความร่วมมือของผู้ที่เกี่ยวข้อง การประเมินผลแบบดั้งเดิมบทบาทการประเมินส่วนใหญ่จะอยู่ที่ครูผู้สอนเป็นผู้กำหนดเกือบทั้งหมดทั้งรูปแบบ วิธีการ และการตัดสินคุณค่า แต่แนวคิดใหม่ให้ความสำคัญกับผู้เรียนมากที่สุด ควรมีการให้บทบาทแก่ผู้เรียนหรือผู้เกี่ยวข้องอื่น เช่น ผู้ปกครองได้มีส่วนร่วมรับรู้หรือเสนอแนวทางปฏิบัติต่าง ๆ ตามความเหมาะสม ซึ่งคงไม่มีแนวปฏิบัติตายตัวว่าจะต้องทำอย่างไร ขึ้นอยู่กับความพร้อมและบริบทของแต่ละที่แต่ละแห่ง โดยเฉพาะบทบาทของผู้ปกครอง แต่สำหรับระหว่างผู้เรียนและผู้สอนคงต้องมีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะที่ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการประเมินมากขึ้น เช่น ร่วมกำหนดงานที่จะใช้ในการประเมิน ร่วมกำหนดรายการประเมิน ร่วมกำหนดกรอบเวลาที่เหมาะสมในการประเมิน เป็นต้น

6. ครูควรมีความสามารถในการสร้างเครื่องมือวัดผลที่หลากหลายและเป็นไปตามข้อกำหนดในพระราชบัญญัติการศึกษาที่กำหนดให้ประเมินผู้เรียนโดยพิจารณาจากพัฒนาการ ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรม การร่วมกิจกรรม และการทดสอบ ซึ่งเครื่องมือวัดผลที่ครูสามารถนำไปใช้ได้มี 3 กลุ่มดังนี้

กลุ่มที่ 1 แบบทดสอบ เป็นเครื่องมือวัดผลที่ใช้สำหรับการประเมินผลอย่างเป็นทางการ ซึ่งครูควรพัฒนาให้มีคุณภาพเป็นที่น่าเชื่อถือ และได้มาตรฐาน สิ่งที่ว่าแบบทดสอบนั้นได้มาตรฐานก็คือ

1. มีความเที่ยงตรงสูง (content validity) คือ สามารถวัดตรงตามจุดประสงค์การเรียนรู้วิธีการตรวจสอบ ให้ครูที่สอนวิชาเดียวกันหรือหมวดเดียวกันสักสองสามคนช่วยกันตรวจสอบทีละข้อ ๆ ว่าวัดตามจุดประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนดหรือไม่

2. มีความเชื่อมั่นสูง (reliability) คือ มีความคงเส้นคงวาในการวัด ทำให้ผลการวัดน่าเชื่อถือ ซึ่งครูสามารถตรวจสอบได้โดยนำผลคะแนนสอบมาวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนน ใช้วิธีการสอบซ้ำเพื่อดูความคงที่ของคะแนน

เครื่องมือกลุ่มนี้ได้แก่

1. แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ
2. แบบทดสอบวัดความคิดขั้นสูง
3. แบบวัดความคิดเชิงจริยธรรม
4. แบบวัดเจตคติทางการเรียน
5. แบบสังเกตพฤติกรรม ทั้งพฤติกรรมทางการเรียน และพฤติกรรมด้านคุณธรรม

จริยธรรม

เครื่องมือประเมินความสามารถจริงในองค์กรรวม เป็นเครื่องมือสำหรับใช้ประเมินความสามารถของผู้เรียนที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ควบคู่กับวิธีการประเมินของครู ดังนี้

1. แบบประเมินคุณค่าของชิ้นงาน กรณีวัดความสามารถจากชิ้นงาน
2. แบบประเมินคุณค่าการปฏิบัติงาน กรณีประเมินจากการปฏิบัติงานจริง ซึ่งครูต้องกำหนดแนวทางในการประเมินอย่างชัดเจน โดยจัดทำเครื่องมือที่เรียกทั่ว ๆ ไปว่า RUBRIC

(Rubrics)

3. แฟ้มสะสมงาน (portfolio) เป็นเครื่องมือหนึ่งที่นิยมในการประเมินความสามารถจริงของผู้เรียน ครูควรเลือกใช้ให้เหมาะสมกับจุดประสงค์การเรียนรู้และธรรมชาติวิชา โดยแฟ้มสะสมงานที่ครูควรใช้ ได้แก่

3.1 เพิ่มสะสมงานเฉพาะเรื่อง ตามลักษณะความสามารถที่ต้องการประเมิน เช่น เพิ่มสะสมงานการอ่าน เพิ่มสะสมงานการเขียน เพิ่มสะสมงานการทดลอง เป็นต้น

3.2 เพิ่มสะสมงานรวม เช่น เพิ่มสะสมงานโครงการ เป็นต้น

เครื่องมือที่ใช้สำหรับการเป็นเครื่องยืนยันการปฏิบัติจริง เครื่องมือในกลุ่มนี้เป็นเครื่องมือสำหรับใช้ตรวจสอบยืนยันความสามารถ โดยดูจากพยานหลักฐานที่ยืนยันหรือชี้บ่ง เช่น

1. แบบตรวจบันทึก เช่น บันทึกประจำวัน บันทึกการอ่าน บันทึกการเขียน บันทึกการศึกษาดูงานนอกสถานที่ บันทึกการค้นคว้า เพื่อพิจารณาความสามารถหรือคุณลักษณะบางประการของผู้เรียนจากสิ่งที่ผู้เรียนจดบันทึก เช่น การทำงานอย่างเป็นระบบ อาจดูจากบันทึกประจำวันของนักเรียน การทำงานกลุ่มอาจดูจากบันทึกการประชุมกลุ่ม ความสามารถในการค้นคว้าอาจดูจากบันทึกการค้นคว้า เป็นต้น

2. การให้ผู้เรียนรายงานตนเอง อาจอยู่ในรูปของการรายงานเป็นลายลักษณ์อักษร หรือรายงานปากเปล่าก็ได้ (ชัยฤทธิ์ ศิลาเดช, 2544, หน้า 16-18)

ประเภทของการประเมินผล การจำแนกประเภทตามจุดประสงค์ของการประเมินผลเป็นที่นิยมใช้ในการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษาในปัจจุบันแบ่งได้เป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. การประเมินผลก่อนสอน (pre – assessment)
2. การประเมินผลย่อยๆ (formative evaluation)
3. การประเมินผลรวม (summative evaluation)

การประเมินผลแต่ละประเภทมีรายละเอียดดังนี้

1. การประเมินผลก่อนสอน การประเมินผลก่อนสอน เป็นการประเมินเพื่อต้องการทราบความรู้พื้นฐาน หรือพฤติกรรมพื้นฐาน (entering behavior) เพื่อจะได้วางแผนหรือจัดการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับพื้นฐานเดิมของผู้เรียน

2. การประเมินผลย่อยๆ หรือการประเมินผลเพื่อพัฒนา การประเมินผลย่อย เป็นการประเมินผลระหว่างสอนในแต่ละวิชา โดยทำการทดสอบหลังจากการเรียนแต่ละหน่วยการเรียนการสอน จุดประสงค์ของการประเมินย่อยๆ ก็เพื่อวัดระดับความรอบรู้ (master) และบางจุดที่ผู้เรียนไม่สามารถรอบรู้ นอกจากนี้ยังเป็นการประเมินดูว่า การสอนของครูมีข้อบกพร่องส่วนใด อย่างไร เพื่อหาทางปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น ทั้งผู้เรียนและการสอนของครู

3. การประเมินผลรวม การประเมินผลรวม เป็นการศึกษาประสิทธิภาพของระบบในขั้นสุดท้ายในภาพรวมของการประเมินผลการพัฒนาที่ได้ดำเนินการเสร็จแล้วทุกขั้นตอน ผลการประเมินในขั้นนี้จะถูกนำมาใช้พัฒนาเพื่อการตัดสินใจ (decision making) ว่ากิจกรรมที่ได้

ดำเนินมาแล้วทั้งหมดหรือบางส่วนสมควรจะยกเลิก เผยแพร่ หรือดำเนินการต่อไปหรือผู้เรียนควรจะได้รับระดับคะแนนหรือเกรดใด ดำเนินการหลังจากที่ผู้เรียนได้เรียนหลาย ๆ หน่วยการเรียนรู้ การสอนแล้ว หรือเรียนจบกระบวนการวิชานั้นแล้ว จึงประเมินผลโดยนำคะแนนระหว่างภาคมารวมกับคะแนนสอบปลายภาค นำมาประเมินผลเพื่อตัดสินความรอบรู้หรือความสามารถของผู้เรียนในรายวิชานั้น ๆ การประเมินผลรวมอาจทำเพียง 2-3 ครั้ง ในแต่ละวิชาเท่านั้น เช่น มีการทดสอบกลางภาค แล้วก็สอบปลายภาค เป็นต้น

การประเมินผลรวมมีจุดประสงค์ ดังนี้

1. เพื่อให้เกรด หรือระดับผลการเรียน
2. เพื่อรับรองทักษะและความสามารถ
3. เพื่อทำนายความสำเร็จในการเรียนวิชาต่อไป
4. เพื่อเป็นพื้นฐานของการเรียนวิชาที่ต่อเนื่องกันไป
5. เพื่อเป็นข้อมูลย้อนกลับให้ผู้เรียนทราบผลการเรียนของตน
6. เพื่อเปรียบเทียบผลการเรียน หรือบางสิ่งบางอย่างของผู้เรียนแต่ละกลุ่ม (วันเพ็ญ

วรรณโกมล, 2544, หน้า 194-196)

จุดประสงค์ของการวัดผลและประเมินผลวิชาสังคมศึกษา

1. เพื่อจูงใจในการเรียนรู้ (motivation learning) วิธีการอย่างหนึ่งที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดความสนใจในการเรียน เกิดความพยายาม เมื่อผู้เรียนได้ทราบผลการสอบของตนย่อมจะทำให้เกิดความกระตือรือร้นในการเรียน เช่น ผลการสอบดี คะแนนสูง จึงต้องการให้คะแนนสูงยิ่งขึ้น หรือผู้เรียนบางคนได้คะแนนต่ำ ก็ต้องการแก้ไขให้ได้คะแนนสูงขึ้น เป็นต้น

2. เพื่อประเมินความก้าวหน้า (assessment of progress) การทดสอบก่อนเรียน และหลังเรียน แล้วนำผลมาเปรียบเทียบจะทำให้ทราบความก้าวหน้าของผู้เรียน หลังจากที่ได้รู้จัดการเรียนการสอนแล้ว ผู้เรียนมีความเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปจากเดิมหรือไม่ เพียงใดนั้น จำเป็นต้องอาศัยการวัดผลประเมินผลเป็นเครื่องบ่งชี้

3. เพื่อประเมินผลวิธีการสอนของครู (evaluation of treatment) การวัดผลและประเมินผลช่วยให้ทราบทั้งผลการเรียนรู้ของผู้เรียนและผลการสอนของผู้สอน ทั้งนี้เพราะการที่ผู้เรียนไม่สามารถสัมฤทธิ์ผลทางการเรียน อาจเกิดจากวิธีการสอน การจัดกิจกรรม วัสดุอุปกรณ์ แบบเรียนไม่เหมาะสม ครูผู้สอนควรได้สำรวจหาข้อบกพร่องว่าต้องปรับปรุงส่วนใดเพียงใด

4. เพื่อวินิจฉัย (diagnosis) การวัดผลและการประเมินผลช่วยให้ครูสามารถวินิจฉัยได้ว่าผู้เรียนคนใดเรียนเก่ง - อ่อน ด้านใด ซึ่งทำให้มองเห็นวิธีแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ได้ โดยใช้แบบทดสอบที่สร้างขึ้นเพื่อการวินิจฉัย ลักษณะข้อสอบจะมีมากข้อ ครอบคลุมเนื้อหาทั้งหมดโดยเรียงลำดับจากง่ายไปหายาก

5. เพื่อจำแนกบุคคล (classification) การจำแนกผู้เรียนออกเป็นพวกเก่ง – อ่อน หรือ ได้ระดับผลการเรียนเป็น 4 3 2 1 0 เป็นขั้นตอนสุดท้ายของการจัดการเรียนการสอนในวิชานั้น ๆ หากได้ผลการเรียน 0 ผู้เรียนต้องแก้ไขหรือซ่อม เพื่อพัฒนาให้เป็นที่ยอมรับได้ การวัดผลและการประเมินผลเพื่อจำแนกผู้เรียนนี้ ต้องอาศัยกฎเกณฑ์บางประการเป็นเครื่องตัดสิน

นอกจากนั้นการวัดผลและการประเมินผลยังมีจุดประสงค์อื่น ๆ อีก เช่น เพื่อการคัดเลือก (selection) เพื่อการทำนาย (prediction) ว่าผู้เรียนควรเรียนอะไรในอนาคตและเพื่อรักษามาตรฐาน (maintaining standard) ในการผลิตกำลังคนของสถาบันต่าง ๆ (วันเพ็ญวรรณโกมล, 2544, หน้า 191-192)

ในด้านของการจัดการเรียนการสอน การวัดผลที่ดีจะช่วยให้การประเมินตรงตามความต้องการ ซึ่งกระบวนการนี้เป็นกระบวนการที่สำคัญ ในการพัฒนาการเรียนการสอนช่วยให้การจัดการเรียนการสอนสอดคล้องตรงตามจุดประสงค์ของหลักสูตร และการสอนในแต่ละครั้งทำให้ครูผู้สอนทราบว่า การเรียนการสอนนั้นบรรลุเป้าหมายหรือไม่ ได้รับผลสำเร็จเพียงใด และยังช่วยให้ทราบข้อบกพร่องของผู้เรียน หลักสูตร และเป้าหมายของการสอนเพื่อปรับปรุงแก้ไข

รายวิชาสังคมศึกษา ส 102 (ประเทศของเรา 2)

คำอธิบายรายวิชา ศึกษาความเป็นมาของชาติไทย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันโดยสังเขป ศึกษาประวัติศาสตร์สุโขทัย ด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมโดยเน้นการสร้างและพัฒนาชาติ ศึกษาบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัวและชุมชน ในสังคมประชาธิปไตย เพื่อให้เกิดความเข้าใจในการพัฒนาการของชาติไทย เกิดความภาคภูมิใจในความเป็นปึกแผ่นของชนชาติไทย และปฏิบัติตนตามบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัวและชุมชนในสังคมประชาธิปไตย

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. มีความรู้ ความเข้าใจ ในประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชนชาติไทย สามารถวิเคราะห์ เปรียบเทียบแนวคิดต่าง ๆ เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชนชาติไทย
2. มีความรู้ ความเข้าใจ เรื่องของอาณาจักรดั้งเดิมของไทย และสามารถวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรเหล่านั้นกับประเทศไทยปัจจุบัน
3. มีความรู้ ความเข้าใจ ประวัติความเป็นมาของอาณาจักรสุโขทัย
4. มีความรู้ ความเข้าใจ ในระบบการเมืองการปกครองของสมัยสุโขทัย
5. มีความรู้ ความเข้าใจ ลักษณะเศรษฐกิจสมัยสุโขทัย
6. มีความรู้ ความเข้าใจ ลักษณะสังคมและวัฒนธรรมสมัยสุโขทัย

7. มีความรู้ ความเข้าใจ เหตุแห่งความเสื่อมอำนาจของอาณาจักรสุโขทัย

8. ตระหนักในเหตุผลและความจำเป็นที่คนไทยต้องสถาปนาอาณาจักรอยุธยา

ธนบุรี และรัตนโกสินทร์

9. มีความรู้ ความเข้าใจ การเมืองการปกครองและการต่างประเทศในสมัยอยุธยา

ธนบุรี และรัตนโกสินทร์

10. มีความรู้ ความเข้าใจ ระบบเศรษฐกิจและสังคมวัฒนธรรมในสมัยอยุธยา

ธนบุรี และรัตนโกสินทร์

11. สามารถวิเคราะห์สรุปบทบาทของไทยในการรักษาเอกราชและการพัฒนาชาติ ตั้งแต่สมัยอยุธยา จนถึงปัจจุบัน

12. มีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับสังคมประชาธิปไตย

13. ตระหนักในความสำคัญและปฏิบัติตนตามบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัว และชุมชนในสังคมประชาธิปไตย

จุดประสงค์การเรียนรู้ วิชา ส 102 (ประเทศของเรา 2) ที่ผู้วิจัยได้นำมาใช้ในการจัด กิจกรรมการเรียนการสอน ได้แก่ จุดประสงค์ที่ 3, 4, 5, 6, 7, 12 และ 13

เนื้อหา ที่ใช้ในการทดลอง เรื่อง ประวัติศาสตร์สมัยสุโขทัย แบ่งออกเป็น 6 หัวข้อย่อย คือ

1. การสถาปนาอาณาจักรสุโขทัย
2. การเมืองการปกครองสมัยสุโขทัย
3. เศรษฐกิจสมัยสุโขทัย
4. สังคม และวัฒนธรรมสมัยสุโขทัย
5. ภาษา วรรณกรรม และศิลปกรรมสมัยสุโขทัย
6. ความเสื่อมอำนาจของกรุงสุโขทัย

การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

ความหมายของการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติจริง ได้พัฒนากระบวนการคิด วิเคราะห์ ศึกษา ค้นคว้า ทดลองและแสวงหาความรู้ด้วยตนเองตามความถนัด ความสนใจซึ่งครูผู้สอนจะเป็น ผู้ดำเนินการให้สอดคล้องกับผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ความสามารถทาง ด้านปัญญา วิธีการเรียนรู้ โดยบูรณาการคุณธรรม ค่านิยมอันพึงประสงค์ วางแผนการจัดกิจกรรม และประสบการณ์การเรียนรู้อย่างเป็นระบบ ให้ผู้เรียนได้พัฒนาสติปัญญา อารมณ์ และทักษะ

การปฏิบัติ ส่งเสริม สนับสนุนการนำความรู้ไปใช้ในแหล่งความรู้ที่หลากหลายและเชื่อมโยงกับชีวิตจริง และมีการวัดผลประเมินผลตามสภาพที่แท้จริง (กรมวิชาการ, 2543, หน้า 6)

ปรัชญา แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ พบว่า มีหลักการ แนวคิด ทฤษฎีทางด้านจิตวิทยาการเรียนรู้ และทฤษฎีต่าง ๆ ได้นำเสนอหลักการและแนวทางจัดการเรียนการสอนที่เป็นพื้นฐานการปฏิบัติในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ไว้ดังนี้

1. ปรัชญาการศึกษาที่เป็นพื้นฐานสำคัญของแนวคิดจากการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

1.1 ปรัชญาพิพัฒนนิยม (Progressivism) ปรัชญาพิพัฒนนิยมนี้ มองว่าการศึกษาจะต้องพัฒนาทุกด้าน ทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม อาชีพ และสติปัญญา สิ่งที่เรียนควรเป็นประโยชน์สัมพันธ์สอดคล้องกับชีวิตประจำวันและสังคม โดยครูผู้สอนทำหน้าที่เตรียม แนะนำ และให้คำปรึกษาเป็นหลักสำคัญ ครูอาจจะเป็นผู้รู้ แต่ไม่ควรไปกำหนดหรือกะเกณฑ์ (dictate) ให้เด็กทำตามอย่าง และควรเป็นผู้สนับสนุนให้เด็กได้เรียนรู้ เข้าใจ และเห็นจริงด้วยตนเอง ให้ความสำคัญกับผู้เรียนมาก เพราะถือว่าการเรียนรู้จะเกิดได้ดีก็ต่อเมื่อผู้เรียนได้ประสบการณ์ตรงหรือลงมือทำด้วยตนเอง (learning by doing) และได้ทำงานร่วมกัน (participation) เพื่อให้การเรียนการสอนตรงตามความต้องการ เหมาะสมกับความถนัดและความสามารถของผู้เรียนมากขึ้น ในขณะเดียวกันก็อยู่ร่วมกันกับผู้อื่นได้มากขึ้นด้วย

1.2 ปรัชญาปฏิรูปนิยม (Reconstructionism) จุดมุ่งหมายหลักของการศึกษาในแนวทางนี้ คือ การศึกษาจะต้องเป็นไปเพื่อการปรับปรุงพัฒนา และสร้างสรรค์สังคมใหม่ที่ดีและเหมาะสมกว่าเดิม ครูจะต้องเป็นนักบุกเบิก เป็นนักแก้ปัญหา สนใจและใฝ่รู้ในเรื่องของสังคมและปัญหาสังคมอย่างกว้างขวางและเอาจริงเอาจัง ในขณะเดียวกันก็ต้องสนใจในวิชาการควบคู่กันไป ครูจะต้องมีทักษะในการรวบรวมสรุป และวิเคราะห์ปัญหา ให้ผู้เรียนได้เห็นในขณะเดียวกันก็แนะนำให้ผู้เรียนศึกษาทำความเข้าใจในเรื่องของสังคมรอบตัวได้

1.3 ปรัชญาอัตถภาวะนิยม (Existentialism) ปรัชญาการศึกษานี้เห็นว่าในสถานะโลกปัจจุบันนี้ มีสรรพสิ่งหรือทางเลือกมากมายเกินความสามารถที่มนุษย์เราจะเรียนรู้ ฉะนั้นมนุษย์เราควรที่จะมีสิทธิหรือโอกาสจะเลือกเรียนหรือศึกษาสรรพสิ่งต่าง ๆ ด้วยตัวของตัวเองมากกว่าที่จะให้ใครมาป้อนหรือมอบให้ และมีความเชื่อว่าเป้าหมายของการศึกษา คือ การมุ่งมั่นที่จะพัฒนาให้คนมีอิสรภาพและมีความรับผิดชอบ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อเปิดโอกาสหรือยอมให้ผู้เรียนมีสิทธิเสรีภาพที่จะเป็นผู้เลือกเอง ครูเป็นเพียงผู้กระตุ้นส่งเสริมการเรียนรู้หลักสูตรซึ่งจะเป็นเนื้อหาสาระที่ประกอบด้วยทุกสาขาวิชาเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เลือกเรียนตามความ

ถนัดและความสนใจของตนเอง กระบวนการเรียนการสอนยึดหลักให้ผู้เรียนได้มีโอกาสรู้จักตนเอง โดยมีครูเป็นผู้กระตุ้นโดยใช้คำถามนำไปสู่เป้าหมายที่ผู้เรียนแต่ละคนต้องการ ซึ่งเป็นการจัดการศึกษาที่เน้นผู้เรียน มีความรับผิดชอบในหน้าที่ของตน

1.4 ปรัชญาการศึกษาตามพุทธศาสตร์ (Buddhists Philosophy of Education) เป็นปรัชญาที่อาศัยหลักไตรสิกขา คือ สีล สมาธิ ปัญญา ในการอธิบายเรื่องของชีวิตโลกและประสบการณ์ต่าง ๆ โดยเชื่อว่า ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนมีปัญหา ไม่มีตัวตน และไม่มีอะไรยั่งยืน และยังเชื่อว่ามนุษย์เกิดมาตามแรงกรรม ซึ่งมีทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว (innately good and bad) กรรมและการกระทำของมนุษย์เกิดขึ้นจากคัมภีร์ หรือกิเลสซึ่งมีอยู่ในตัวมนุษย์ แต่มนุษย์มีศักยภาพที่จะสามารถขจัดกิเลสและควบคุมพฤติกรรมของตนให้เป็นไปในแนวทางที่ดี จุดมุ่งหมายของการเรียนการสอนจะมุ่งให้ผู้เรียนเป็นผู้กระทำเอง และมีการประยุกต์หลักอริยสัจ 4 คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค มาใช้ในการจัดการเรียนการสอน (วัฒนาพร กระจับพุกซ์, 2541, หน้า 2-3)

จากแนวคิดของปรัชญาการศึกษาที่นำเสนอทั้ง 4 สาขานี้ กล่าวได้ว่าทุกปรัชญาต่างเน้นความสำคัญของการเรียน การให้อิสระที่จะเลือกเรียน การพัฒนาผู้เรียนให้ครบทุกด้าน ทั้งด้านสติปัญญา สังคม อารมณ์และทักษะกระบวนการ การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับผู้เรียน และยึดความสนใจ ความสามารถและความถนัดของผู้เรียนตามวิถีทางประชาธิปไตย โดยเน้นให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติและเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง ครูจะทำหน้าที่ให้คำแนะนำปรึกษาและเอื้ออำนวยความสะดวกต่อผู้เรียนให้การเรียนรู้นั้นมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ในการวิจัยครั้งนี้ได้บูรณาการแนวคิดทั้ง 4 ปรัชญา มาใช้ในการพัฒนาชุดการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ซึ่งได้ให้ความสำคัญกับผู้เรียนและผู้เรียนได้มีอิสระในการเลือกเรียนสิ่งที่ตนเองสนใจและสอดคล้องกับความสามารถ ความถนัดของผู้เรียน

2. แนวคิดของนักจิตวิทยาการเรียนรู้กลุ่มต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

แนวทางการคิดทางด้านจิตวิทยาการเรียนรู้มีอิทธิพลสำคัญต่อนักการศึกษาและครูผู้สอนในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้และการกำหนดยุทธศาสตร์การเรียนการสอน สำหรับการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีแนวคิดที่สอดคล้องกับเรื่องนี้ ดังนี้

2.1 แนวความคิดของกลุ่มพฤติกรรมนิยม (behaviorism or S.R. associationism) นักจิตวิทยาในกลุ่มนี้ เชื่อว่าสิ่งแวดล้อมหรือประสบการณ์จะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมและการเรียนรู้จะเกิดขึ้นเมื่อมีการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนอง และแสดงพฤติกรรมจะมีความถี่มากขึ้นหากได้รับการเสริมแรง

สกินเนอร์ (Skinner) เห็นว่าการจัดการศึกษาในปัจจุบันไม่ค่อยมีประสิทธิภาพ ครูมักสนใจแต่ผลการเรียนโดยไม่คำนึงถึงวิธีการที่จะช่วยให้การเรียนรู้ประสบผล ดังนั้นบทเรียนสำเร็จรูปจึงน่าจะเป็นแนวทางที่ดีในการเรียนการสอน เพราะสามารถให้การเสริมแรงได้ทันทั่วทั้งที่ทั้งนักเรียนสามารถทำงานได้ตามลำพัง รู้สึกเป็นอิสระ รู้จักการพึ่งตนเองและมีความเชื่อมั่นในตนเองมากขึ้น

2.2 แนวความคิดของกลุ่มพุทธินิยม (Cognitivism) นักจิตวิทยากลุ่มนี้สนใจเกี่ยวกับการคิดและการรับรู้ของคน พวกเขาเห็นว่าคนทุกคนมีธรรมชาติภายในที่ใฝ่ใจใคร่รู้ใคร่เรียน เพื่อก่อให้เกิดสภาพสมดุล ดังนั้นการที่เด็กได้มีโอกาสเรียนตามความต้องการและความสนใจของคนจะเป็นสิ่งที่มีความหมายสำหรับเด็กมากกว่าการที่ครูหรือผู้อื่นเป็นผู้บอกให้

บรูเนอร์ (Bruner) ได้นำลักษณะธรรมชาติของคนมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน ซึ่งจะเน้นการใช้ “โครงสร้าง” (structure) เพื่อช่วยให้ผู้เรียนสามารถหากฎเกณฑ์หรือคำตอบที่ต้องการได้ในการจัดการเรียนการสอนถ้าครูให้ผู้เรียนมองเห็น “โครงสร้าง” ของสิ่งที่เรียนจะช่วยให้ง่ายที่เรียนได้ดี สามารถทำความเข้าใจหลักเกณฑ์ต่างๆ ซึ่งจะนำไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ต่างๆ ได้อีกมากมาย และเป็นการเตรียมตัวสำหรับการทำความเข้าใจในสิ่งที่ซับซ้อนมากขึ้น ครูควรหยิบยกปัญหาให้นักเรียนค้นคว้าหาคำตอบ ซึ่งอาจจะเป็นการค้นคว้าตามลำพังหรืออภิปรายกลุ่ม การใช้คำถามกระตุ้นให้นักเรียนแก้ปัญหา นั้น เด็กไม่เพียงแต่จะได้รับการฝึกฝนให้มีทักษะในการแก้ปัญหาเท่านั้น แต่จะเป็นการช่วยให้เกิดความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเองในการเรียนรู้ ซึ่งจะทำให้เขากลายเป็นนักแก้ปัญหาต่อไปในอนาคต

2.3 แนวคิดของกลุ่มมนุษยนิยม (Humanism) คำนึงถึงความเป็นคนของคนและมองธรรมชาติของมนุษย์ว่ามนุษย์เกิดมาพร้อมกับความดีที่ติดตัวมาแต่กำเนิด (good-active) มีอิสระสามารถที่จะนำตนเอง และพึ่งตนเองได้มีความคิดสร้างสรรค์ที่จะทำประโยชน์ให้สังคม มีอิสระเสรีภาพในการเลือกทำสิ่งต่างๆ ที่จะไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ซึ่งรวมทั้งตนเองด้วย ทั้งเป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบและเป็นผู้ที่สร้างสรรค์สังคม และในการจัดการเรียนการสอน ควรให้เด็กได้มีสมรรถภาพทั้ง 3 ด้านไปพร้อมๆ กัน คือ ด้านความรู้ (cognitive) ด้านอารมณ์ความรู้สึก (affective) และด้านทักษะ (psychomotor) ซึ่งหมายความว่า ครูควรฝึกให้ผู้เรียนรู้จักคิด รู้จักใช้เหตุผล มีความชื่นชมหรือมีเจตคติที่ดีต่อสิ่งที่เรียนและให้ผู้เรียนได้ลงมือกระทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยตนเอง

มาสโลว์ (Maslow) ผู้เสนอแนวคิดใหม่ที่เรียกว่า Third Force Psychology ซึ่งมีความเชื่อพื้นฐานว่า “ถ้าให้อิสระภาพแก่เด็ก เด็กจะเลือกสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับตนเอง พ่อแม่และครูควรได้รับการกระตุ้นให้มีความไว้วางใจในตัวเด็ก และควรเปิดโอกาสและควรช่วยให้เจริญเติบโตต่อไป

มิใช่ใช้วิธีควบคุมและจัดการชีวิตของเด็กทั้งหมด หรือว่าเข้าไปยุ่งเกี่ยวและพยายามปรับพฤติกรรมให้เป็นไปตามที่ผู้ใหญ่ต้องการ”

โรเจอร์ (Rogers) นักจิตบำบัดเจ้าของทฤษฎีให้คำปรึกษาแบบ “Client-centered” มาประยุกต์ใช้และได้ประสบความสำเร็จในการจัดการเรียนการสอน ลักษณะที่สำคัญของครูในการจัดการเรียนการสอนลักษณะนี้ไว้ดังนี้

“ครูจะต้องเป็นผู้ที่มีความเชื่อ มีศรัทธาในความเป็นคน การเชื่อและได้วางใจความสามารถของบุคคลจะช่วยให้บุคคลนั้น ๆ พัฒนาศักยภาพของตนเอง ดังนั้นจึงควรเปิดโอกาสให้เด็กได้เลือกวิธีการที่จะเรียนเอง นอกจากนั้นครูจะต้องมีลักษณะจริงใจเป็นคนตรง ไม่แสร้งในการสร้างสัมพันธภาพ จะต้องเป็นตัวของตัวเองอย่างแท้จริง ดังนั้นสิ่งสำคัญที่ครูจะต้องพยายามสื่อให้เด็กได้รับทราบถึงความรู้สึกนึกคิดที่ดี ที่ครูมีต่อตัวเด็กได้ นอกจากนั้นจะต้องให้เกียรตินักเรียนทั้งในแง่ของความรู้สึก และแสดงความคิดเห็น และสิ่งสำคัญสำหรับเจตคติของการเป็นครู คือ ความสามารถที่จะเข้าใจปฏิกิริยาต่าง ๆ และสิ่งสำคัญสำหรับเจตคติของการเป็นครู คือ ความสามารถที่จะเข้าใจปฏิกิริยาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากภายในตัวเด็ก ตลอดจนการตระหนักถึงกระบวนการของการศึกษาอันพึงมีต่อตัวเด็ก”

คอมบัส (Combs) นักจิตวิทยาผู้ที่มีความเชื่อว่าการที่แต่ละบุคคลรับรู้เกี่ยวกับตนเองเป็นสิ่งสำคัญซึ่งจะนำไปสู่หลักการในการจัดการเรียนการสอน คือ การช่วยให้เด็กพัฒนาความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับตนเองในทางบวก เขาได้ให้ข้อคิดในการจัดการเรียนการสอนว่า “งานของครูนั้นมิใช่เพียงการตั้งข้อกำหนดการปั้นเด็ก การขู่บังคับ การเินยอ หรือการช่วยเหลือเด็ก แต่งานของครูควรเป็นไปในลักษณะผู้อำนวยความสะดวกให้กับเด็ก กระตุ้นให้กำลังใจให้ความช่วยเหลือเป็นผู้ร่วมคิด และเป็นเพื่อนกับเด็ก” จากแนวความเชื่อนี้ Combs เห็นว่าครูที่ดีควรมีลักษณะสำคัญ 6 ประการ ดังนี้

1. เป็นผู้ที่มีความรู้ดี
 2. เป็นผู้ที่มีความไวต่อความรู้สึกของนักเรียนและเพื่อนร่วมงาน
 3. มีความศรัทธาและเชื่อว่าเด็กทุกคนมีความสามารถที่จะเรียนได้
 4. เป็นผู้ที่มีความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับตนเองในทางบวก ซึ่งจะนำไปสู่ความรู้สึกนึกคิดในทางบวกให้กับผู้อื่นด้วย
 5. มีความเชื่อว่าจะช่วยเหลือเด็กทุกคนให้ทำดีที่สุดเท่าที่เขาจะทำได้
 6. รู้จักที่จะนำแนวความคิดจากหลาย ๆ ทฤษฎีมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน
- จะเห็นได้ว่า แนวความคิดของกลุ่มนักจิตวิทยาการเรียนรู้ข้างต้น ต่างมุ่งเสนอแนวความคิดการจัดการเรียนการสอนซึ่งเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้พัฒนาศักยภาพของตนเองอย่างเต็มที่ ไม่ว่าจะเป็น